

PETRIK BÉLA^[1]

„JOGPOLITIKA” – Folyóirat a rendszerváltás előkészítésének sodrában

ABSTRACT

Hungarian society was preparing for a political transition at the end of the 1980s, a process that concluded with the parliamentary elections of 1990. The underlying social processes that led to this point are the subject of the latest research. Legal history also plays a role in uncovering these developments. This paper reveals a segment of the legislative and codification work that led to the regime change of 1990. The study presents the history of *Jogpolitika*, the journal of the Ministry of Justice, from its founding in 1981 until the end of the 1980s. In the journal, we can trace how the professional team responsible for legislation within the Ministry of Justice began rebuilding the foundations of a democratic, parliamentary legal order, and how they regulated legal fields that had previously been completely alien – or even prohibited – within the legal system of “socialist democracy.” Although the journal was a ministerial publication of the socialist government of the 1980s – so one might assume that time has moved beyond it – its pages still contain the imprint of the lawmaking that prepared the regime change, even if this was not yet foreseen at the time. They reflect the process of intellectual and legislative gestation that became one of the foundations for the birth of the later parliamentary democracy and the possibility of transition. *Jogpolitika* thus serves as a mirror of this important, brief, yet legally and historically significant period.

Keywords: Hungarian regime change of 1990 ■ *Jogpolitika* journal ■ Legislation and codification ■ Hungarian Ministry of Justice ■ democratic legal order

I. BEVEZETŐ

Jogpolitika. Ez volt az Igazságügyi Minisztérium 1981 decemberében indult, kéthavonta megjelenő – mára a feledés homályába vesző – folyóiratának címe. A felejtés – ahogy annyi más esetben – ez esetben is indo-

[1] Jogász, ügyvéd, irodalomtörténész, szerkesztő; dr.petrik.bela@gmail.com.
MTMT: 10096174.

kolatlan. Bár a lap a nyolcvanas évek szocialista kormányzatának minisztériumi kiadványa volt, s így joggal gondolhatnánk, hogy az idő túllépett rajta, de lapjain ma is ott van az – akkor még csak nem is sejtett – rendszerváltást előkészítő jogalkotás lenyomata, annak a vajúdnak a folyamata, amely a későbbi parlamenti demokrácia megszületésének, az átállás lehetőségének egyik fundamentuma volt. E fontos, rövid, ugyanakkor jogtörténeti szempontból is értékelhető időszak tükrözi a *Jogpolitika*.

A címválasztás sokatmondó, ha tetszik, egy kis pikáns ízt is felfedezhetünk benne, hiszen a lap születésekor még bőven a rendszerváltás előtt járunk, s a legvérmesebb ellenzéki reményekben sem fogalmazódott meg a nyolcvanas évek legelején, hogy egy szűk évtizeddel később szabad választásokon többpárti parlamenti rendszer kezdheti meg működését Magyarországon. A folyóirat indulásakor a lengyelországi szükségállapot bevezetésének hónapjában járunk, ez még a Kádár-rendszer – ahogy akkor, megalakulásának 25. évfordulóját ünneplő megemlékezésen nevezték, a „Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány” – „fénykora”, ha lehet erre a korszakra bármikor is ezt a jelzőt használni.

„*Jogpolitika*”. Tehát, hogy a politika uralni kívánja a jogot? Hát persze, a politikának az ókori társadalmak óta célja és „hivatása”, hogy a jogrendszert meghatározza, hogy a törvények és a kimondott, írott társadalmi normák az uralkodó politikai filozófia és elképzelések mentén szülessenek meg. Méginkább igaz volt az a kádári egypárti hatalomra, de a rendszer, éppen az e téren mutatkozó fogyatékoságai miatt, sokkal személyesebb vagy éppen öntudatosabb volt annál, semhogy ezt válassza egy, a törvényalkotással foglalkozó minisztérium lapjának címéül. Bár azt azért mindenképpen megjegyzésre érdemesnek tartjuk, hogy a Kádár-rendszer folyóiratait felügyelő és irányító pártapparátus nem volt híján a humorérzéknek, elég, ha a címválasztás szempontjából az önmagát materialista világnézeti folyóiratra, a Világosságra, vagy a TIT ismeretterjesztő, Valóság című lapjának elnevezésére gondolunk. A *Jogpolitika* első számának élén beköszönő igazságügyi miniszter, Markója Imre így írt az államhatalom és a jog – nem egyenragú felek közötti – kapcsolatáról, az állam joggal szembeni elvárásáról: „A jogpolitika éppen arra hivatott, hogy biztosítsa az állam és a jog, illetőleg a politikai viszonyok és a jog rendezett és állandó kapcsolatát; ösztönözze a jogot arra, hogy kellően éljen a viszonylagos önállóságából fakadó, pozitív irányú lehetőségek kihasználásával; szakadatlanul ösztönözze a jogalkotást arra, hogy betölthesse ezt az önálló társadalmi rendeltetést.”^[2]

A hegemon pártállami berendezkedésben e cél eléréséhez nem volt feltétlenül szükséges egy minisztériumi folyóirat életre keltésére. Mégis milyen célok elérése indította akkor újtára a lapot, a szerkesztőkben talán más szándékok is munkáltak? Általuk a jog akart volna politizálni, azaz szerette volna a politikát befolyásolni? A folyóirat és a minisztérium későbbi törvényelőkészítő szerepét látva, alighanem inkább ez lehetett a folyóirat létrehozóinak és működtetőinek

[2] Markója, 1981, 3.

szándéka. A szerkesztők szemszögéből nézve, inkább Erdő Péter meghatározása lehet érvényes, mely szerint a jogpolitika: az egyes társadalmi célkitűzések jogi megvalósítása törvényeinek tudománya.^[3] A jogpolitika alapvető hivatása tehát a jogrendszer szerves fejlődésének biztosítása, ennek érdekében a jogi kultúra, a jogász szakma értékeinek felmutatása, azok érvényesülésének és megvalósulásának előmozdítása s egy öntanuló, önfejlesztő rendszer kialakítása. A szerkesztők e célokat maguk elé tűzve választhatták a folyóirat címét.

II. A KEZDETEK

Ha egy intézmény, jelen esetben egy minisztérium önálló folyóiratot indít, s felvállalja, hogy a tudományos műhelyek, mint például a jogi egyetemek, a Magyar Tudományos Akadémia, vagy annak Jogtudományi Intézete mellett egy szakmai fórumot nyit, annak bizonyosan speciális okának kellett lennie. Nem véletlen, hogy az Igazságügyi Minisztériumnak éppen akkor lesz majd ismét számottevő folyóirata, a *Fontes Iuris*, amikor a minisztérium élén egy egyetemi professzor állt, akiben ismét volt annyi ambíció, tudományos igényességre törekvés, „szakmai töltés”, ha szabad így fogalmaznunk, hogy belevágjon egy ilyen vállalkozásba. Trócsányi László miniszter így fogalmazta meg a 2015 márciusában induló folyóirat célját, amely akár a rendszerváltás előtti, három és fél évtizeddel korábbi folyóirat alapvetése is lehetett volna: „E folyóirat elindításával célunk ugyanis az, hogy nyissunk ne csak a legszűkebb, az igazságügyben, igazságszolgáltatásban érintett szakmai körök, hanem a teljes jogásztársadalom felé.” Amíg azonban a miniszter helyzetértékelése szerint a „rendszerváltás hosszú átmenetét az új Alaptörvény elfogadása lezárta” s a „bírói rendszer megújult, új polgári törvénykönyv és új büntető törvénykönyv lépett hatályba. Az aktuális kihívás a stabilizáció. Huszonöt évvel az alkotmányos forradalom után a jogrendszertől az emberek immár nem annyira nagy reformokat, mint inkább megbízható, kiszámítható és olajozott működést várnak”.^[4] Lehetett volna. De amiért mégsem, annak oka az volt, hogy a rendszerváltás előtt megjelenő lap szerkesztői bizonyosan nem a stabilizáció, a rendszer megszilárdítása jegyében, sokkal inkább az alapvető reformok előkészítése és megvalósítása érdekében vághattak bele a lap alapításába.

Nyilvánvalóan az akkori minisztérium apparátusában szükség volt olyan személyekre, akik igényét érezték annak, hogy egy ilyen félig nyilvános szakmai műhely nyissanak – nemcsak az olvasók, de a szerzők jelentős része is a minisztériumon kívülről került ki – ahogy Markója Imre fogalmazott, sem tudományos folyóirat, sem üzemi lap nem kívánt lenni a *Jogpolitika*. Így lett egy tudományos-szakmai jogi fórumnál sokkal kevésbé elméletibb, operatívabb,

[3] Lásd: Magyar Katolikus Lexikon: Jogpolitika.

[4] Trócsányi, 2015, 3.

gyakorlatiasabb, a felmerülő kérdésekre megvalósítható válaszokat kereső, ugyanakkor egy üzemi lapnál sokkal szakmaibb, nagyobb hatású, jelentősebb és gondolatiságban, elméletben sokkal gazdagabb orgánus. Az „üzemi lap” részével jelen írás nem foglalkozik. Nem megkerülni kívánjuk ezeket a ma már kényesnek tűnő pillanatokot, csak egyszerűen tudomásul vesszük, hogy a folyóirat szerkesztői e „kötelezettségek” alól – mint amilyen a „termelési riportok”, a kötelező szocialista ünnepekre, a „szocialista igazságügy” jelentős személyiségeire történő megemlékezések – nem vonhatták ki magukat, s önmagukban ezek az írások, események ma már említésre sem méltóak. Nem elhallgatni kívánjuk tehát a lap ezen oldalát, csak szakmai szempontból és a jelen dolgozat célja szempontjából e közlemények bemutatása, elemzése ma már értelmetlen és értékelhetetlen, hiszen ezen írások célja a párt hegemon ideológiájának demonstrálása volt, s ezek ostromozása, miután a rendszer megbukott, ma már talán e körben nem szükséges, elismerve természetesen azt, hogy meg nem feledkeztünk minderről.

A lap életre hívásának másik okát abban látjuk, hogy a jogalkotással foglalkozó minisztériumi apparátus eljutott a szakmai előkészítő munka, a kodifikációs munka, a műhelymunkák és a megcélózni kívánt reformok egy olyan szintjére, amikor azok egyfelől már minőségben, másfelől már kiforrottságukban igényelték a szakmai nyilvánosságot, a nyilvánosság nyújtotta biztonságot és kívánták a vitát, ha nem is a társadalmi méretekben, de a szakmai közönség előtt biztosan. Harmadsorban – bár ez csak személyes és a résztvevők szóbeli visszaemlékezésein alapuló feltételezés – a szerkesztők, a folyóirat létrehozói már a nyolcvanas évek elején megérezhették, hogy új idők kapujában állnak, s munkájukkal nemcsak követői lehetnek a társadalmi folyamatoknak és eseményeknek, hanem katalizátorai is, esetlegesen alakítói. Hadd idézzem Király Tibor professzor idevágó szavait: „Hazánk jogalkotásában szépen nyomon követhető a felkészülés és felkészítés a rendszerváltozásra, még ha ez a maga idején széles körökben nem is tudatosodott. Nem vonható azonban kétségbe, hogy tudatos politikai cselekvésről volt szó, noha vitatható, milyen tényezők hatására kezdődött: mekkora volt a Szovjetunióban indult erjedés és bomlás szerepe, mi volt a súlya a nyugati hatalmakkal való partnerségnek, a hazai párton belüli és kívüli mozgalmaknak, a gazdaság ellehetetlenülésének.”^[5] Vagy ugyanúgy hivatkozhatunk a folyamat részeseként szemtanúként is idézhető Madarász Gabriella későbbi kúriai bíró által elmondottakra: „... ebből az időszakból mennyire csak a forradalmi hevület, a »kerekasztal« tárgyalások látszanak. Pedig arra a »kerekasztalra« oda kellett tenni azokat az anyagokat, amelyeket tárgyalni lehetett. Pontosán ezekre az időkre tehető amikor megindult a fellazulás, tehát a tömör blokkos állami tulajdon feltétlen szerepének a megszűnése a gazdaságban, amely folyamat jogszabályi háttérét az Igazságügyi Minisztérium szedte ritmusba. Emlékszem, szaladgáltunk a folyosón, hogyan lehetne mindezt úgy kifejezni, hogy azért legyen jogi

[5] Király, 1995, 12.

személyiség, tudjon jogot is szerezni, de azért ne legyen konkrét jogi személyiség, mert az nem megy át a pártközponton. Volt, aki azt mondta, hogy nem lehet megcsinálni, nem is vállalta. Akkor Petrik (Petrik Ferenc a törvényalkotást felügyelő és irányító miniszterhelyettes – P.B.) odaadta másnak. Ezek mind olyan mozzanatok voltak, amelyek megkönnyítették a rendszerváltók helyzetét. (...) Utaljunk – a részletekbe való elmerülés nélkül - arra a számtalan jogintézményre, ami a mai napig is a fékek és egyensúlyok megvalósítását jelentik a hatalmi ágak között, s amelyek ebben az időszakban alakultak ki. Számomra ezért fájdalmas, hogy nem becsüljük meg azt a folyamatot, amely nem felülről vezérelt, hanem a szakmaiságból, az emberségből, a társadalom iránti jogászai elkötelezettségből kiinduló folyamat volt, amelyhez alkalmas csapat állt rendelkezésre, és amely tevékenység a '70-es évek végétől kezdve tudatosan folyt.”^[6]

Egy másik szemtanú – aki éppen a rendszerváltást követően jut majd meghatározó szerephez Antall József miniszterelnök mellett – visszaemlékezése is alátámasztja mindezt, azaz, hogy a rendszerváltást előkészítő, megalapozó munka hosszú ideje folyt a minisztérium keretén belül: „A gyülekezési jog, az egyesülési jog, majd később a párttörvényről szóló jogszabályok megszületését már az Igazságügyi Minisztérium új, Kulcsár Kálmán minisztersége alatt érkező vezetésnek^[7], Kilényi Géza és Sárközy Tamás működéseknek tulajdonítják, miközben az igazsághoz hozzá tartozik, hogy ezen törvények döntő része is már Petrik Ferenc kodifikációs időszakában került előkészítésre. Tervezet formájában mind-mind ott voltak a munkaasztalokon, s lényegében az új vezetés csak elővette azokat. Természetesen nem szeretném elvitatni Kulcsár Kálmán akadémikus szerepét sem, hiszen nyilvánvalóan kellett az Ő személye is, hogy ezek a javaslatok valóban sikerrel vegyék a parlamenti akadályokat, de hogy ennek szakmai előkészítését Petrik Ferenc végezte és felügyelte, az tény, és elvitathatatlanul neki volt köszönhető, hogy ezek a tervezetek elkészültek. Soha nem felejttem el azokat az időket, amikor azon kezdtünk gondolkodni, hogy mivel is kezdjük az alapvető szabadságjogok terén a jogszabályok előkészítését, hiszen abban az időben azért sok mindennel lehetett foglalkozni e téren. A véleménynyilvánítás szabadságának kérdése merült fel először, de ezt jogalkotói szinten akkor tovább nem lehetett fejleszteni, hiszen 1986. óta létezett a sajtótörvény – csak zárójelben jegyzem meg, hogy módosításokkal ugyan, de a mai napig hatályban van (A beszélgetés 2006-ban került rögzítésre – P.B.) –, amelyben ott vannak az intézmény csirái. A gyülekezési jog területén azonban az egypárti homogenitás elve és rendszere megbontatlan, a kérdés pusztá felvetése is vörös posztó lehetett először a pártközpont számára. Ennek ellenére napirendre vettük a kérdést, és elkezdtük tanulmányozni a nemzetközi joggyakorlatot, amelyből aztán meg is született egy nagyon kurta, kis rövid törvény. Ez az én kodifikációs feladatom

[6] Dr. Petrik Ferenc életútja – egy 2006-ban rögzített beszélgetés dr. Madarász Gabriella legfelsőbb bírósági tanácselnökkel.

[7] Kulcsár Kálmán 1988. június 29-étől lett a Grósz-kormány igazságügyi minisztere, s minisztersége alatt lett Sárközy Tamás és Kilényi Géza miniszterhelyettes.

volt, s ezzel egyidejűleg bedolgoztam az egyesülési törvény előkészítésébe is, mert e kettő párhuzamosan futott. Azt állítom tehát, hogy az alapvető emberi szabadságjogok szabályozása terén ezek voltak azok az alapkövek és kiinduló pontok, amelyek alapján később, már '90-ben a sztrájk törvénytől kezdve, minden idetartozó kérdést szabályozni lehetett.”^[8]

A szerkesztők, a lap létrehozóinak szándékáról ennyi állapítható meg utólagosan, azaz a szakmaiság, a nyilvánosság igénye, a társadalom és a reformok előtti jogász elkötelezettség, egy új, a polgári demokráciák jogrendjéhez közelítő megoldások kodifikációjának szándéka.

III. A MŰHELY

Egy rövid kitérő erejéig érdemes megemlékeznünk arra a pályakezdő fiatal és a „nagy öregek” alkotta, fiatalos szellemű kodifikációs csapatára, amely a pártállami uralom idején vette magának a bátorságot – talán nem tévedünk nagyot, ha így minősítünk –, és vállalta a pártközponttal is az ütközést, annak érdekében, hogy a szakma szabályait érvényre juttassa, legalább egy-egy törvény vagy azok módosítása erejéig visszalopja a parlamentáris demokrácia alappilléret jelentő garanciák egyikét-másikat, a „törvények uralmát” a rendeleti kormányzás felett, azaz az Országgyűlés szerepének formális megerősítését – mégha az a parlament olyan összetételű is volt, amilyen. Tették ezt annak reményében, hogy egyszer talán lesznek olyan képviselők és politikusok, akik felismerik és élni is kívánának a jogszabályok adta lehetőséggel. Hogy e remény nem volt teljesen alaptalan, azt az egyesülési jogról szóló törvény példája is igazolta, hiszen a születése pillanatában papírizú, de a többpárti parlamentáris demokrácia játékszabályait idéző szakaszaiba kapaszkodtak bele a nyolcvanas évek legvégén újjászerveződő történelmi és az újonnan alakult pártok, általa teremtve meg és biztosítva legalitásvukat. Utólag a pártközpont is ráébredt a kodifikátorok működése addig csupán jogtechnikai játéknak tartott következményeire, a jogszabályok ugyanis önálló életet kezdtek élni, és a papírra vetett normák valóságos tartalommal töltődtek fel. Nem véletlenül üzent e hangnemben az akkori miniszterelnök, Grósz Károly ennek a kodifikációs csapatnak, hogy a politikát a jogászok „jégre vitték”.

Rendkívül érdekes megfigyelni azt is, hogy a csapatnak – a visszaemlékezők önkéntelenül és természetesen használták ezt a kifejezést – a nyolcvanas években többnyire kezdő jogászokból álló része, a rendszerváltást követő években, hogyan vitte tovább és fejlesztette a korábban kialakított jogszabályi környezetet, hiszen szinte kivétel nélkül a közigazgatás meghatározó tisztségviselőivé váltak, talán igazolva azt a tételt, hogy egy társadalomnak általában nincs több, párhuzamosan bevethető hivatali garnitúrája. Természetesen ez egy válogatott

[8] „Egy jogállami elveket valló elméleti és gyakorló jogász” – Beszélgetés dr. Kajdi József ügyvéddel.

társaság volt, amelyet egyfelől az igazságügyi minisztérium mint törvényalkotó műhely vonzott magához, másfelől egy tudatos válogatás eredményeként alakult. Madarász Gabriella idézte fel ezt ekképpen: „Biztos kézzel és nagyon jól választotta ki munkatársait. Ezt később az élet többszörösen visszaigazolta, hiszen ez a bizonyos Törvényelőkészítő Főosztályban kialakult csapat a rendszerváltásban nagyon komoly szerepet játszott. Az ott dolgozó emberek egész sorából vált vezető, többségük kulcshelyzetbe került, s meg merem kockáztatni, szinte kisugárzott az egész rendszerváltásra az a csapat, amit Petrik Ferenc épített akkor.”^[9] Ebből a garnitúrából a rendszerváltást követő kormányzatban számos közigazgatási államtitkár, továbbá helyettes államtitkár került ki. Így emlékezett erre Petrik Ferenc: „Többször leírtam már, hogy az 1989. évi rendszerváltás – nem csekély részben – a megelőző államapparátusban dolgozóknak köszönhető. Ezt néhány évtized múlva a történelem-tudomány is el fogja ismereni. Addig is egy csekély hozzájárulás a valóság feltárásához: kik dolgozták ki az Igazságügyi Minisztériumban a váltást elősegítő, illetőleg az azt bevezető törvényeket? A ’80-as évekre már eltávoztak a törvényelőkészítő főosztály nagy öregjei, fiatal, tehetséges csapatot kellett szerveznem. Íme, az a csapat amelyik az évtized végén a törvényelőkészítést végezte és akik mindegyike a ’90-es években közigazgatási államtitkári, vagy helyettes államtitkári beosztásba került. A névsor: Bártfai Béla, Bogdán Tibor, Gadó Gábor, Kajdi József, Lőrincz György, Papácsy Edit, Pál Lajos, Sáriné Simkó Ágnes, Somogyvári István. /A többiek is megérdemelnék, hogy nevüket ide írjam, de most nem a méltatás, hanem a bizonyítás a dolgom: kikből kerültek ki a váltás utáni hatalom professzionális vezetői./ Hozzájuk képest öreg kodifikátor volt Haitsch Gyula és Baranyai János, akik a Legfelsőbb Bíróságon vezetők lettek. A minisztérium tudományos részlegében dolgozott félállásban: Györgyi Kálmán, Kecskés László és Veress József. Ez a csapat – ebben az összetételben – Kulcsár Kálmán miniszteri belépéséig dolgozott együtt.”^[10]

Ennek a műhelynek a vezetője a már említett Petrik Ferenc volt, a példátlan sikerű Jogi Esetek című televíziós műsor kitalálója, műsorvezetője és forgatókönyv írója, hiszen, ahogy később azt ő maga „sajnálatos eseményként” minősítette, 1978-ban igazságügyi miniszterhelyettesként a teljes magyar jogalkotás irányítója lett. A nyolcvanas évek második felében a felszámolásról, az adókról, a versenytárgyalásokról, a cégbírósági eljárásról szóló jogszabályok, továbbá olyan, a rendszerváltást elősegítő törvények kidolgozója, mint az új választójogi törvény – a kötelező többes jelölés bevezetésével –, az egyesülési, és gyülekezési jogról szóló törvényké. 1988-ig vezetésével dolgozták ki a jogi átmenet egy lehetséges forgatókönyvét, melynek indító vezérnormája a jogalkotási törvény

[9] Beszélgetés dr. Kajdi József ügyvéddel.

[10] Petrik, 2014. Györgyi Kálmánt később Legfőbb Ügyésznek nevezték ki, Kecskés László 1990-től öt évig az IM helyettes-államtitkára volt. Ehhez a névsorhoz még egy nevet illesszünk ide utólag a csapatból, hiszen éppen az Igazságügyi minisztérium közigazgatási államtitkára lett később Molnár Zoltán, aki korábban a KVI vezérigazgató-helyettesének tisztét is betöltötte.

lett, amelyről később még szót ejtünk. A *Jogpolitika* folyóirat szerkesztőbizottság elnöke sem a miniszter, hanem a műhely vezetője, a minisztérium jogalkotási munka szakmai irányítója, Petrik Ferenc lett.^[11]

A minisztérium jogrendszer átalakítására vonatkozó forgatókönyvének létezését Kulcsár Kálmán, a nyolcvanas évek végén kinevezett új igazságügyi miniszter is megerősítette, ahogy Réti László felidézte: „1988-as minisztériumi érkezésükkor meglepődve tapasztalták, hogy a házban is volt egy kész jogrendszer-átalakítási jogalkotási forgatókönyv. Ötletgazdjaként ő Petrik Ferencet jelölte meg. Az ő érdemének tartotta a jogi rendszerváltás megindítását az 1987-es jogalkotási törvénnyel, amit ők át is vettek és még 25 évig hatályban volt. E törvény karmestereként László Jenő miniszterhelyettest, a szövegezőjeként pedig Szécsi Máriát és az akkor pályakezdő Bogdán Tibort tisztelhetjük, akinek fontos szerepe lett a következő két esztendő reform-regulációjában (is).”^[12]

IV. AZ INDULÁS

A *Jogpolitika* jelentőségét tehát éppen az adta, hogy a rendszerváltást közvetlenül megelőző szűk évtized – az 1981 végétől lényegében 1988-ig terjedő időszak – jogalkotói munkájának háttérébe, a műhelymunkákba engedett bepillantást, annak a jogász-technikai műhelynek a mindennapjaiba, ahol a rendszerváltásig vezető út jogi feltételrendszerét készítették elő. Ez a lap kivételes helyzetének és szerepének az oka.

A folyóirat első száma 1981. decemberi keltezésű, az év végén jelent meg, a miniszter, Markója Imre beköszöntőjével. A lap élén szerkesztőbizottság állt,^[13] felelős szerkesztője Bodnár Lajos volt. Az első szám tartalmából sok mindenre nem következtethetett az olvasó, nem volt üzemi lap, sem tudományos folyóirat, a száraz és gyakorlati szakmai mondandó dominált. A szerzőgárda összetételéből érzékelhető volt,^[14] hogy kikre is kíván majd a szerkesztőség támaszkodni: egyfelől a minisztérium operatív középvezetői gárdájára, fő- és osztályvezetőire, helyetteseikre, tudományos munkatársaira, másfelől a külsős, a jogász hivatásrendek – már az első számban publikált ügyvéd, ügyész, később bírák, közjegy-

[11] Említsük meg itt, hogy ez volt az első folyóirat, amelyet főszerkesztőként ő irányított, amely lap a minisztérium kötelékéből történő kiválását követően, a nyolcvanas évek végén el is halt, s majd ezt követi a rendszerváltás után induló Közigazgatási-gazdasági döntvénytár, amelynek 1992 januárjától a 2019-es megszűnéséig, alapítástól megszűnésig, közel három évtizedig főszerkesztője volt.

[12] Réti, 2021, 15.

[13] A szerkesztőbizottság elnöke: Petrik Ferenc, felelős szerkesztője Bodnár Lajos, a szerkesztőbizottság tagjai rajtuk kívül Gárdai Gyula, Erős Pál, Jakucs Tamás, Kárpáti László Kiszely Pál és Lukács Tibor voltak.

[14] Az első számban publikált Szép György igazságügyi főtanácsos, Gárdai Gyula, Bán Tamás és László Jenő fősztályvezetők, Lukács Tibor fősztályvezető-helyettes, Kulcsár Péter, Deák András és Soós Ibolya újságírók.

zők sora – képviselőire és professzionális újságírókra. A lap kivitele puritán volt, és maradt is az utolsó számig. Ahogy a lap képviselői a következő számban rendezett kerekasztal-beszélgetésen meghatározták, az első számot, amolyan „próbaszámnak” tekintették; ebben a kerekasztal-beszélgetésben kísérelték meg felmérni lehetőségeiket,^[15] s meghatározni a lap profilját. A szerkesztőség szerint céljuk, hogy az „összigazságügyi szemléletet erősítve szóljunk a minisztérium, a bíróságok, az ügyvédi, szakértői és büntetés-végrehajtási szervek dolgozóihoz, tájékoztassuk őket közös dolgainkról”^[16]. Azt is leszögezték, hogy nem kívánnak egy tudományos jellegű lap igényével fellépni, s határozottan visszautasították azt – a „Kétfényes” Szabó László, a Párt napilapjának, a Népszabadság belpolitikai rovatvezetője által – megfogalmazott igényt, hogy a *Jogpolitika* egy szocialista jogpropaganda lap funkcióját betöltse: „Valóban, a szocialista országok többségében létezik ilyen közforgalomban árusított, jogpropaganda jellegű lap. A *Jogpolitika* azonban ezt a hiányt nem akarja, nem is tudja pótolni.”^[17] A jogpropaganda egyetlen formáját tartották elfogadhatónak, s itt a szerkesztőbizottság elnökének egy kicsit önmaga felé is hajolt a keze, azt a szakmailag kifogástalan jogi ismeretterjesztést, amelyet a Jogi esetek című tévéműsor képviselt. Nem véletlen tehát, hogy az első számban egész oldalas írás értékelt a Jogi esetek első tíz éves működésének eredményét,^[18] amelyet ugyan ekkor már nem a műsor kitalálója, írója és műsorvezetője, Petrik Ferenc vezetett, de aki a műsornak ezt az évtizedét és sikerességét^[19] alapvetően meghatározta, s aki most a lapban erre az évtizedre már, mint a szerkesztőbizottság elnöke, miniszterhelyettesként visszatekinthetett. A lap a későbbiekben is szentelt teret a Jogi eseteknek, a műsor SZOT-díja kapcsán két kolumnás beszélgetést közölt a műsor akkori vezetőivel, Fluckné dr. Papácsy Edittel és Baranyai Jánossal, akik mindketten a minisztérium Törvényelőkészítő Főosztályának osztályvezetői voltak.^[20]

A második számban a kerekasztal-beszélgetés mellett nagyobb teret kaptak a hivatásrendek és igazságügyi szervek képviselői, a „külsősök”, így az Állami Biztosító jogtanácsosa, a Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó igazgatója, a KSH főosztályvezetője, a büntetés-végrehajtás tisztjei, az Ügyvédi Tanács elnökhelyettese, a fővárosi bírósági tanácsvezetője. Mellettük a minisztérium részéről csak Haitsch Gyula, a törvényelőkészítő főosztály helyettes vezetője és Pál László tudományos és tájékoztatósi főosztály csoportvezetője kapott szót. Amivel

[15] Ld. Kerekasztal a Jogpolitikáról, 1982. A beszélgetésen részt vettek: Benséné dr. Bajtai Mária bíró (PKKB), dr. Csernok Gyula bíró (a Pest megyei Bíróság elnöke), dr. Ilovsky Vladimír BV parancsnok, dr. Juhász Tibor ügyvéd (a Kecskeméti Ügyvédi Kamara elnöke), Fluckné dr. Papácsy Edit (IM osztályvezető), dr. Szabó László újságíró (Népszabadság), dr. Bodnár Lajos, a lap felelős szerkesztője.

[16] Kerekasztal a Jogpolitikáról.

[17] Kerekasztal a Jogpolitikáról.

[18] Deák, 1981.

[19] Az első évtized 120 adását és a bemutatott közel ötszáz jogesetet, a Tömegkommunikációs Kutató Központ felmérése és adatai szerint adásonként – ma már elképzelhetetlen nézettséggel – 5-6 millió (!!!) ember kísérte figyelemmel.

[20] Deák, 1984.

mégis megelőzte korát ez a lapszám, az egy, a számítógép-bűnözés, adatvédelem témakörében született összeállítás volt, amelyet a felelős szerkesztő, Bodnár Lajos állított össze német és angol nyelvű publikációkból, melyben az akkor még hírekből is alig ismert terület szakmai kérdéseit vetette fel a lap.

Az első két szám után ugyan a lap olvasóiban már körvonalazódhatott, hogy mit is képvisel a szerkesztőség, de hogy a lap a bevezetőnkben körülírt célokat kívánja majd szolgálni, azt csak a harmadik szám „vezércikkéből” sejthették meg, a valódi szerkesztői szándékok megfogalmazására eddig kellett az olvasóknak várniuk. Petrik Ferenc írásának apropóját az igazságügyi miniszter Országgyűlés előtti beszámolója adta, amelynek keretében az Országgyűlés a jogalkotás helyzetéről és feladatairól hozott határozatot. Az írás a túlszabályozottság visszaszorítása mellett – amely akkor és talán ma is a közvélemény és a politika általános gumicsontja volt – olyan hangokat is megpendített, amelyek merőben szokatlanok és bizonyos értelemben a politika nyilvános kritikájának is minősülhettek. S amelyek – ma már tudjuk – egy következetesen végigvitt jogpolitikai reform-koncepció magjára is rávilágítottak.

Petrik a kritika és a reformkoncepció lényegét a stabilitásigény megfogalmazásába csomagolta: „Nem túlzás, ha azt mondjuk: ma Magyarországon könnyű új jogszabályt alkotni. És ez is megfontolatlan, megalapozatlan jogszabályelőkészítésre készlet. Ennek egyik oka a miniszteri szintű jogszabályok túlzottan magas száma a jogrendszerben, a másik oldalon pedig az érdemi, tartalmas törvények hiánya.”^[21] Mi volt a szerzőnek a jogpolitikai célja és valódi szándéka, amelyet itt megfogalmazott, s amely fél évtized múlva egy korszakos jelentőségű, a jogalkotásról szóló törvényben kapott végső formát? A cél: a politikát visszaterelni az Országgyűlés falai közé, hogy a társadalom életének szabályozása és rendszere ismét törvényi keretek között folyjék, a diktatúrákat jellemző rendeleti szabályozásból térjenek vissza a demokráciák sajátját jelentő törvényhozásba. Bár Petrik Ferenc a miniszteri rendeletek és a törvények közötti ellentétet említi, de nyilván az akkor politikailag kényes és így nem feszegethető, a Kádár-rendszer jogalkotási fundamentumát jelentő, az Országgyűlést helyettesítő Elnöki Tanács rendeletalkotási jogkörét is értenünk kellett a kritika alatt.

Az írás másik felvetése és javaslata szintén ebbe az irányba mutatott, ezt a koncepciót erősítette, nevezetesen, hogy az addig leginkább párthatározatokban megfogalmazott jogpolitikai irányelvek kerüljenek át magas szintű jogszabályokba, azaz törvényekben kelljen azokat közzétenni. Ezek a – hivatalos nyilvánosság előtt, „névvel és címmel” megfogalmazott – javaslatok messze túlmutattak egy minisztériumi lap szintjén, olyan alapvető, a Kádár-rendszer politikáját és jogalkotási gyakorlatát, a pártállami rendszer, az államigazgatása működtetésének, struktúrájának alapkérdéseit érintették kritikai módon, amelyek kormányzati nyilvánossága jóval megelőzték korukat, s amely hangvétel majd csak a rendszerváltást közvetlenül megelőző egy-két évet jellemezte.

[21] Petrik, 1982, 3.

V. A VEZÉRCIKKEK ÉS KEREKASZTAL-BESZÉLGETÉSEK

A harmadik oldalon közzétett, egész oldalas „vezércikkek” a lap egyik fő jellegzetességévé váltak. Kiemelt témák vagy valamely, az igazságügyi-hivatásrendi vezető által koncepcionálisnak érzett kérdésre összpontosító írása jelent meg itt, s ez a fórum a lap egyik jellegadó meghatározója lett. Itt látott napvilágot – ahogy korábban említettük, a lap és koncepció lényegét megfogalmazó Petrik Ferenc íráson túl – Csiky Ottónak, a Legfelsőbb Bíróság elnökhelyettesének a családpolitikáról és az akkoriban is már a viták középpontjában álló gyermekelhelyezés kérdését taglaló^[22] írása, amely a Legfelsőbb Bíróság teljes ülésének új, a gyermekelhelyezésről szóló irányelv és elvi döntés felvezetéséről szóló,^[23] ha tetszik, a jogászságon belül igyekezett a „terepet előkészíteni”. Ebbe a sorba tartozott Nyíri Sándornak, a legfőbb ügyész helyettesének – az addig tagadott, a társadalmi tulajdonnal a marxista eszmék miatt alig összeegyeztethető – a szocialista gazdaságot is egyre égetőbben érintő, a gazdaság és a büntetőjog kérdésével foglalkozó,^[24] Ficsor Mihálynak, a Szerzői Jogvédő Hivatal főigazgatójának a szerzői jogban a technikai fejlődés okozta nemzetközi és tegyük hozzá, később hazánkban is jelentkező kihívásokról és válságáról szóló,^[25] Kratochwill Ferencnek, a Miskolci egyetem Állam- és Jogtudományi Intézet igazgatójának, később az Intézet karrá alakulását követően első dékánjának a miskolci jogi egyetem előkészítése kapcsán általánosságban is a jogászképzéssel^[26] foglalkozó írásai, hogy csak a legelsőkről tegyünk itt említést.

A jogi felsőoktatás reformja amúgy is kiemelt helyet kapott a lapban, időről-időre visszatérő téma volt, így kerekasztal-beszélgetés keretében is terítékre került, olyan meghívottak részvételével, mint az ELTE jogi karának akkori dékánja, Földesi Tamás, az akkor még a Művelődési Minisztérium főosztályvezetőjeként dolgozó Bihari Mihály, Hartay Henrik, a Fővárosi Bíróság elnöke, vagy éppen a pécsi jogi kar harmadéves hallgatója, Kovács Lajos és Sebő Gyula, az IM főosztályvezető-helyettese közreműködésével. Talán nem járunk messze az igazságtól, ha azt feltételezzük – természetesen a többi résztvevő szerepe fontosságának hangsúlyozása mellett –, hogy ez a beszélgetés ténylegesen arra nyitott lehetőséget Bihari Mihálynak, hogy nyilvánosság elé tárhassa a felsőoktatással kapcsolatos reform elképzeléseit, öt évvel megelőzve a rendszerváltást közvetlenül előkészítő reformprogramokat.^[27] A kerekasztal-beszélgetés apropóján a jogi felsőoktatás fejlesztéséről közölt a lap a következő számában egy terjedelmes hozzászólást, szerző megjelölése nélkül, tekintsük tehát úgy, hogy

[22] Csiky, 1982, 3.

[23] Mely irányelvről és a lefolyt bírósági vitáról a lap később, a szeptemberi számban részletesen is beszámolt, ld. Új irányelv a gyermekelhelyezésről, 1982, 6-8.

[24] Nyíri, 1982, 3.

[25] Ficsor, 1982, 3.

[26] Kratochwill, 1982, 3.

[27] Kerekasztal: A jogi felsőoktatásról, 1984, 8-10.

ez a lap a szerkesztőség álláspontja volt, igen kritikusan a Művelődési Minisztérium javaslatával szemben, számos érdemi észrevételt megfogalmazva.^[28] A jogi felsőoktatáshoz szólt hozzá később Csúry Kálmán debreceni ügyvéd is.^[29]

Kratochwillnak a jogászképzéssel foglalkozó írásához visszatérve jegyezzük meg, hogy a lap mindvégig a nyilvánosság lehetőségével támogatta az újonnan induló Miskolci Jogi Kart, számos oktatója kapott publikálási lehetőséget a lapban. Miskolci Bodnár Pétert említhetjük – aki később a kar dékán-helyettese, tanszékvezetője, majd később a Károli Egyetem rektor-helyettese volt –, a vállalati gazdasági munkaközösségekről szóló kétrészes,^[30] vagy az 1985-ös BEK-döntőben zajlott tragikus események kapcsán a szurkolói magatartás jogi kezelésével és a következő számban az esemény kapcsán felmerülő, a szervezők felelősségét taglaló,^[31] majd akkoriban újdonságnak számító – bár egy, az állóeszközök feladatszerű bérbeadásáról szóló pénzügyminiszteri rendelet ennek jogi feltételeit már –, Nyugat-Európában azonban bevett jogintézményt, a lízing szabályozását tárgyaló^[32] írásait. De Gáspárdy László – aki a miskolci jogi kar egyik megkerülhetetlen alakja volt – és Novotni Zoltán – aki szintén a Kar egykori dékánja – a *Civilisztika* – „*in vivo*” című publikációit,^[33] majd később Novotninak a kartelljogról, kartellbíráskodásról szóló történeti és aktuális kérdéseket áttekintő,^[34] vagy az akkor még az egyetem adjunktusaként dolgozó Cserba Lajosnak a perjogi törvény nyelvezetéről szóló^[35] tanulmányait, vagy Ruszoly Józsefnek Deák Ferenc „Adalék”-ára és a kiegészítésre^[36] emlékező tanulmányát is említhetnénk, amely témakörhöz még abban a számban Lukács Tibor portréjának első része kapcsolódott Magyarország első igazságügyminiszteréről.^[37] Gáspárdy amúgy is megbecsült szerzője lett a lapnak, számos publikációval jelentkezett a későbbiekben is.^[38] Horváth Tibor tanszékvezető is publikált a lapban, Szemere Bertalan kapcsán, a reformkori büntetőjogi gondolkodásról.^[39]

A korábban Csiky Ottó írása kapcsán már említett családjog is kiemelt helyet kapott a szerkesztőknél, hiszen az 1983-as vezércikkek egyike is e témakörrel foglalkozott, Petrik Ferenc *Nőpárti-e a családjog?*^[40] című írása, s az Igazságügyi minisztérium első tanulmánykötete is *Család-Társadalom-Jog* címmel és téma-

[28] Ld. „Kell egy jó reform...”, 1984, 11-13.

[29] Csúry, 1984, 7.

[30] Miskolci Bodnár, 1984a, 12.; Miskolci Bodnár, 1984b, 12.

[31] Miskolci Bodnár, 1985, 14-15.; Miskolci Bodnár, 1985b, 16.

[32] Miskolci Bodnár, 1986, 12.

[33] Gáspárdy – Novotni, 1984, 13.

[34] Novotni, 1985, 11-12.

[35] Cserba, 1986, 6-7.

[36] Ruszoly, 1987, 20.

[37] Lukács, 1987, 15-16., 16-17.

[38] Lásd például még: Gáspárdy, 1985, 3.; Gáspárdy, 1986, 14.; Gáspárdy, 1987, 13.

[39] Horváth, 1987, 14.

[40] Petrik, 1983a, 3.

körben jelent meg, amelyre a lap recenzióban^[41] hívta fel a figyelmet. A következő szám vezércikke is Kiss Éva *Ki a gyermek apja?* című írása^[42] e tematika jegyében jelent meg.

Ha nem is kapott ekkora hangsúlyt, de a szolgálati közlemények színvonalán túlmutató súllyal bírtak a minisztérium felsővezetőivel készített interjúk, a harmadik számban Borics Gyula^[43] államtitkárral,^[44] a negyedikben Bonifert Ádám^[45] miniszterhelyetttel^[46] és a hatodikban Petrik Ferenc miniszterhelyetttel, a minisztérium törvényelőkészítő és tudományszervező tevékenységéről^[47] szóló, majd az 1983-as évfolyam első számában Markója Imre miniszterrel, elsősorban a gazdasági jogalkotással kapcsolatos kérdésekről készült beszélgetések.

A kerekasztal-beszélgetések is – a lapot minden alkalommal Bodnár Lajos szerkesztő képviselte, aki a beszélgetéseket is vezette – a jogász szakmán belül felmerülő problémák, de a közvélemény érdeklődésére is számot tartó, azt foglalkoztató, társadalmi szintű vitákat kiváltó kérdések szakmai fórumává váltak. Ezeket sorra merültek fel, nyilvánvalóan a későbbi kodifikáció előkészítéseként, egyfelől a szabályozás szükségességét igazoló körülmények, másfelől a megoldási javaslatokat bemutató, ha tetszik, azok fogadtatását tesztelő felvetések. Ilyen kerekasztal-beszélgetés keretében került terítékre az ügyvédkényszer,^[48]

[41] Haeffler, 1983, 12.

[42] Kiss É., 1983, 3.

[43] Borics Gyula (Feled, 1927. 12.16. – 2003. 12.05.) magyar politikus, jogász, tanító. 1948 és 1950 között tanárként dolgozott. Később az MDP, majd pedig az MSZMP tagja volt. Az ELTE Állam- és Jogtudományi Karán szerzett jogi végzettséget. 1953-tól a Pedagógus Szakszervezet politikai munkatársa volt. 1956 után bírónként dolgozott. 1963. és 1972. között az MSZMP KB Közigazgatási és Adminisztratív Osztály politikai munkatársa, ezt követően 1972. novemberétől az igazságügyi alosztály vezetője, majd osztályvezető-helyettes volt. 1980-tól 1989-ig az Igazságügy-minisztérium államtitkára.

[44] Jogpolitika, 1982. május, 2. sz., 4-5.

[45] Bonifert Ádám (Budapest, 1938. 03.12.) Érettségi vizsgái után segédmunkás volt, majd különböző beosztásokban dolgozott a Bács-Kiskun Megyei Gabonaforgalmi Vállalatnál. Elvégezte a Marx Károly Közgazdaság-tudományi Egyetemet, a Magyar Nemzeti Bank Bács-Kiskun megyei igazgatóságán dolgozott. 1962-ben belépett az MSZMP-be. 1971-ben a párt Bács-Kiskun megyei Bizottsága politikai munkatársa, 1973-ban az MSZMP KB Területi Gazdaságfejlesztési Osztályának munkatársa lett. 1975-ben alosztályvezetőnek, a következő évben osztályvezető-helyettesnek nevezték ki. Elvégezte a Marxizmus-Leninizmus Esti Egyetemet. 1981. januárban – átszervezés után – mint az MSZMP KB Ipari, Mezőgazdasági és Közlekedési Osztály helyettes vezetőjét igazságügyi miniszterhelyettesnek nevezték ki. Beosztásából 1983-ban felmentették, a Központi Ellenőrző Bizottság visszaélésekre hivatkozással kizárta az MSZMP soraiból.

[46] Jogpolitika. 1982. szeptember, 4. sz., 4-5.

[47] Jogpolitika. 1982. december, 6. sz. 4-5.

[48] Kerekasztal: Ügyvédkényszer?, 1982, 8-10.

a bíróság és az igazságügyi szakértői munka,^[49] a jogtanácsosok kérdése,^[50] a Magyar Televízióban akkoriban vetített és heves visszhangokat kiváltó, a hazai börtönviszonyokat bemutató dokumentumfilmekről, az úgynevezett „börtönfilmekről”^[51] és a vasúti átjárókról,^[52] a kisvállalkozások jogi szabályozásának elégségeségéről^[53] folytatott beszélgetések. De említhetjük a sajtó- és személyiségi jogokról folytatott kerekasztal-beszélgetést is, amely a kádári rendszertől amúgy igencsak távolálló személyiségi jog védelmének és az eretnokségnek ható, a gondolatközlés szabadságának összhangját, összeegyeztethetőségének kérdését feszegette.^[54] Vagy éppen a családjogi törvény megújítása kapcsán felmerült egyik legneuralkikusabb pont, a házassági bontóperekről folytatott kétreszes beszélgetést.^[55]

VI. A VÁLLALATI JOG MEGÚJÍTÁSA, A GAZDASÁGI JOG ELŐKÉSZÍTÉSE

A vállalkozások, a „vállalati jog” témaköre is, ahogy a kerekasztal-beszélgetések sorában is feltűnt, a tudatos építkezés részeként időről időre előkerült a lapban. Ezekben az írásokban, interjúkban, beszélgetésekben azok az elképzelések és előmunkák láttak napvilágot, amelyek életre hívták az 1985-ös „egységes társasági törvény” egyes párt dokumentumokban megjelenő politikai koncepcióját. E koncepció kidolgozására, a törvény előkészítésére két bizottság is alakult

[49] Kerekasztal: A bíróság és a szakértő, 1982, 6-8. A beszélgetésen a jogász hivatásrendek és a minisztériumi kodifikáció képviselőiben részt vettek: Varga Tibor, az orvostudományok kandidátusa, szakértő, Lukács Tibor, az IM főosztályvezető-helyettese, Kovács László, az IM Bírósági Főosztályának főosztályvezető-helyettese, Bagi Dénes, a Legfelsőbb Bíróság Büntető Kollégiumának vezetőhelyettese.

[50] Kerekasztal: A jogtanácsosokról, 1984, 8-10. A beszélgetésen részt vettek: Török István, jogtanácsos, az MJSZ jogtanácsosok országos vezetőségének elnöke, dr. Nagymarosi Mihályné, az MJSZ jogtanácsosok országos vezetőségének társelnöke, Kozma Tamás, az ÉVM főosztályvezető-helyettese, Benisné dr. Gyórfly Ilona, az MJSZ titkára és Pálmai Gyula, az IM főosztályvezetője.

[51] Kerekasztal: A börtönfilmekről, 1982, 8-10. A beszélgetésen részt vettek: Tóth Károlyné, a Fővárosi Bíróság tanácsvezető bírāja, Borenich Péter, dokumentumfilmes, Gárdai Gyula, az IM főosztályvezetője, Vincze Péter, a BVOP osztályvezetője, Kádár Sándor, a BVOP osztályvezető-helyettese.

[52] Kerekasztal: A vasúti átjárókról, 1982, 10-12. A beszélgetésen részt vettek: dr. Nádasi Antal, mérnök szakértő, IMSZI, Martis Béla, a Volán Tröszt osztályvezetője, Bánhegyi Ferenc, a MÁV osztályvezetője, Pálkás György, a Legfelsőbb Bíróság bírāja, dr. Rédey Béla, az IM főmunkatársa és dr. Bodnár Lajos, szerkesztő.

[53] Kerekasztal: A kisvállalkozásokról, 1983, 10-12. A beszélgetésen részt vettek: Haitsch Gyula, a Törvényelőkészítő főosztályvezetőhelyettese, Szabó Sándor, a Fővárosi Bíróság elnökhelyettese, Csillag István, a PM csoportvezetője, Tardos János, osztályvezető, Kovács István, a Közgazdasági egyetem tanára.

[54] Kerekasztal: A sajtó és a személyiségi jogok, 1983, 10-12. A beszélgetésen részt vettek: dr. Ilkei Csaba, újságíró, dr. Szegő Tamás, újságíró, a MUOSZ sajtójogi bizottságának elnöke, Horeczky Károly, a LB Polgári Kollégium vezetője és Erőss Pál, az IM osztályvezetője.

[55] Kerekasztal: A házassági bontóperekről, 1984. A beszélgetésen részt vettek: Cseh-Szombathy László, az MTA Szociológiai Kutatóintézetének igazgatója, Katonáné dr. Soltész Márta, a MJSZ családjogi bizottságának elnöke, Csernák Józsefné, a KSH főmunkatársa, Vavró István, az IM osztályvezetője.

– az egyiket Pulai Miklós, az Országos Tervhivatal elnökhelyettese, a másikat, a jogpolitikait Petrik Ferenc igazságügyi miniszterhelyettes vezette. 1986–87-ben az átfogó kodifikáció a politikai hatalom ellenkezése miatt nem kezdődhetett ugyan meg, bár egyes jogszabályok – az 1875-ös kereskedelmi törvény és a korlátozott felelősségű társaságról és a csendes társaságokról szóló 1930. évi V. törvény-cikk alapján – így is lehetővé tették a belföldi jogi személyek számára korlátozott felelősségű társaság vagy részvénytársaság létrehozását, 1987-től pedig a magánszemélyek jogi személyekkel való társulását.^[56] Az előzményekhez tartozik, hogy az Igazságügyi Minisztériumban már 1969-ben készült egy – nagyobb nyilvánosságot nem kapott – előkonceptió a részvénytársaságok szabályozására, s a következő évtizedekben a társaságokat egységesen szabályozó törvény megalkotása mindvégig ott szerepelt a kodifikációs célkitűzések között, de a „politika ellenállásán”, ideológiai kifogásain minden kezdeményezés rendre elakadt. Az 1970-es évek végéig a „szocialista társulási jog” megoldásainak finomhangolással sikerült a tárcának eljutnia.^[57] Végül a minisztérium vezetésének 1986-ban – ahogy említettük – sikerült elérni egy törvényerejű rendelet kiadását, amely a belföldi jogi személyeknek megengedte, hogy – a háború előtti törvények alapján – rt.-t vagy kft.-t hozzanak létre, majd 1987-ben a magánszemélyek is lehetőséget kaptak, hogy jogi személyekkel társuljanak. Ezek eredményeként – bár a közvélemény és itt akár a jogászság széles körét is érthetjük, a régi/új gazdasági társasági formák megjelenését a gazdasági társaságokról szóló 1988. évi VI. törvény megszületéséhez kapcsolja – már 1986-1987-ben megnyílt a belföldi jogi személyek rt. és kft. alapítási lehetősége, s 1988. januártól magánszemélyek is – legalább egy jogi személy közreműködésével – alapíthattak kft.-t.

A minisztériumban létrehozott kodifikációs bizottság 1987 közepén befejezte a társulási törvény részletes koncepciójának – ahogy nevezték, tézisztervezetének – kidolgozását. Ezt az 1987 végén benyújtott anyagot az éppen megszűnő Állami Tervbizottság helyett a Medgyessy Péter miniszterelnök-helyettes vezette Tervgazdasági Bizottság tárgyalta meg és lényegében változtatás nélkül elfogadta. Ha valaki összeveti ezt a koncepciót^[58] az 1988-ban elfogadott Társasági törvénnyel, nem kell kodifikátornak lennie, hogy megállapítsa: a koncepció lényegét illetően a minisztérium terve és a megvalósult törvény között nem sok különbség fedezhető fel.^[59] Mondhatjuk mindezt annak ellenére, hogy a Petrik Ferenc által jegyzett, 1987 elején született munkaanyag „kétrétegű” szabályozásra tett javaslatot: egyrészt egy egységes társulási törvény megalkotására, másrészt a kft. és rt. jogintézménye vonatkozásában a háború előtti Kereskedelmi Törvénykönyv modernizálásával létrehozott jogi keretrendszerre. Mindez ma már történelem, de talán nem haszontalan elgondolkodni azon, hogy e megoldásnak lett volna-e pozitív hozadéka az egységes társasági szabályozással szem-

[56] Lásd erről Verebics János írását.

[57] Petrik, 1987a, 106.

[58] Lásd: Jogpolitika. 1988. 1. sz.

[59] Jogpolitika. 1988. 1. sz., 106-107.

ben. A *Jogpolitika* lapjain fel-feltűnő írások e koncepcióépítési munka építőkövei voltak, s dokumentálják, hogy az Igazságügyi Minisztérium Kulcsár Kálmán és Sárközy Tamás kinevezését megelőző években, a politikai széljárással ellenében, jelentős munkát végzett a társasági jogi kodifikáció szakmai-tudományos hátterének megalapozása érdekében, amely alkalmas volt arra, hogy előkészítse a helyet az új társasági törvény számára.

A vállalati jog területén a minisztérium előkészítő munkájának számos dokumentuma jelent meg a lapban, említsük csak Komáromi Gábornak – aki később a gazdasági társaságok témakörében az egyik legtöbbet publikáló szerző lett – az új vállalkozási formák lényegéről,^[60] vagy az 1984-ben elfogadott, a tisztességtelen gazdasági tevékenység tilalmáról szóló törvény előkészítéséről szóló, vezércikk-ként publikált írását.^[61] A törvény fontosságát hangsúlyozandó, az 1985-ös évfolyam első számának vezércikke ismét e törvény jelentőségével foglalkozott,^[62] hiszen ahogy a szerző Petrik Ferenc fogalmazott, az volt akkor az utóbbi évek egyik legnagyobb visszhangot kiváltó kódexe, amelyet talán túlzott várakozás is előzött meg, és sokan vélték úgy, hogy ami rossz, törvénysértő a gazdaságban, annak a jogászok megtalálták az orvosságát. Az akkori jogrendszerben, jogi gondolkodásban újszerű kategóriák keltek életre, a „vállalati erkölcs”, a „tisztességes gazdálkodás” fogalma, annak ellenére, hogy a versenyjogban világszerte bevett jogintézményekről volt szó, hiszen a generálklauzula szinte mindenütt a világon azonos: senkinek nincs joga arra, hogy a gazdasági életben az üzleti tisztességbe, a jó erkölcsbe ütköző módon viselkedjék. A minisztérium a kodifikáció történeteiből sorozat keretében közreadta a gazdasági társulásokról szóló 1970. évi 19. sz. törvényerejű rendelet előkészítését bemutató kötetet, amelyben a jogalkotás korabeli dokumentumainak közzétételével rávilágított a törvényelőkészítés gazdasági jog fejlesztése területén nyújtott erőfeszítéseire, amellyel, ahogy azt a kötetet ismertető írásában Tanka Endre megfogalmazta: „Ha az olvasó kézbeveszi a tanulmánykötetet, ne feledje: gazdaságpolitikánk és jogalkotásunk a gazdasági társulások magas szintű normatív, korszerű, egységes szabályozásával nemcsak úttörő jellegű munkát végzett, hanem teljesítményével a szocialista országok ilyen tárgyú jogalkotásának az élvonalába került.”^[63]

[60] Komáromi, 1984a, 4.

[61] Komáromi, 1984b, 3.

[62] Petrik, 1985, 3.

[63] Tanka, 1985, 4.

VII. BÚCSÚZTATÓK

Az első teljes évfolyam második számában két búcsúzásra is sor került. Egy régi igazságügyi kollégától, Bacsó Jenőtől^[64] halála,^[65] s a pályáját bíróként kezdő, később a hatvanas évektől törvényelőkészítőként dolgozó, kodifikátorok nemzedékeit nevelő Szép Györgytől^[66] búcsúzott el a lap nyugdíjba vonulása alkalmából. Mindketten a minisztériumnak ahhoz a Törvényelőkészítő Főosztályához tartoztak, amelyet ifj. Korsós Antal^[67] a „jogi szakma presztízsgazatának” nevezett, s amely főosztály a hatvanas évektől kezdve a „csúcsgaszokat” tömörítette: Benedek Károlyt, Szép Györgyöt, Bacsó Jenőt, Benárd Aurélt, Kertész Istvánt, Kampis Györgyöt, Haitsch Gyulát, Kertész Istvánt, László Jenőt és Vida Istvánt.^[68] A lap ritka megemlékezései sorából bizonyosan kiemelkedik a Beck Salamon centenáriuma megjelent – terjedelmében is rendhagyó – összeállítás, amelynek keretében Németh János neves polgári eljárásjogász tanár tanulmányban elevenítette fel Beck Salamon, magyar jogtudós, ügyvéd, egyetemi tanár pályafutását, akit az utolsó esetjogászként emlegettek. Beck Salamonra emlékezett még Asztalos László egyetemi tanár, az ügyvéd kollégát elevenítette fel kartársra, Berend György, és a római jogászt Hamza Gábor egyetemi tanár.^[69] Az 1987-es évfolyam az MTA Jogtudományi Intézete, az ELTE Állam- és Jogtudományi Kara és az Országos Kriminológiai és Kriminálisztikai Intézet által Viski László emlékére rendezett ülésről számolt be, ezzel emlékezve a bűnügyi

[64] Bacsó Jenő (Mezőtúr, 1918.09.03. – Budapest, 1981.12.02.) jogász, az állam- és jogtudományok kandidátusa. A debreceni tudományegyetem jogi karán 1941-ben avatták a jogtudomány summa cum laude, sub auspiciis gubernatoris doktorává. A diploma megszerzése után a debreceni járásbírói fogalmazója, majd a bp.-i törvényszék bírója lett. Az Igazságügyminisztérium törvényelőkészítő főosztályán 1950-től munkatársi, 1965-től osztályvezetői beosztásban dolgozott. 1979-ben – az akkor létrehozott – számítástechnikai és jogszabály-nyilvántartási egység vezetője lett, 1981-ben az e szervből alakult Számítástechnikai Központ ig. h.-évé nevezték ki. Tudományos munkásságában főként családjoggal, polgári joggal és polgári eljárási joggal foglalkozott. Kandidátusi értekezését (Örökbefogadás jogi hatásai) 1965-ben védte meg. A hazai számítástechnikai jogszabálynyilvántartás egyik úttörője. Az ELTE jogi karán és az Államigazgatási Főiskolán is oktatott; 1970-től címzetes egyetemi docens.

[65] Szegeciné, 1982, 5.

[66] Szép György (1918-2010) kodifikátor, magánjogász, köztisztviselő, c. egyetemi docens.

[67] Eörsi Gyula jogászprofesszor saját könyvéről írt recenziót annak idején Korsós Antal álnéven. Sárközy Tamás Eörsi tiszteletére, akit egyedüli főnökeként ismert el („Egy embert ismertem el egész életemben főnökömmnek, és azt úgy hívják, és a jövőben is úgy fogják hívni, hogy Eörsi Gyula.”), ifj. Korsós Antal néven tett közzé írásokat a nyolcvanas évek végétől.

[68] Ifj. Korsós, 2001a; ifj. Korsós, 2001b.

[69] Németh, 1985, 4-5.; Asztalos, 1985, 6.; Berend, 1985, 6-7.; Hamza, 1985, 7-8.; Szűk, 1985, 8.

Németh János írása volt egyébiránt a Beck Salamon Emlékkönyv bevezetője, amely kötetet az ELTE jogi kara és a Budapesti Ügyvédi Kamara közösen jelentette meg 1985-ben, s amelyben a polgári jogász oktatók és kutatók színe-java rőtta le tiszteletét, a lapban is publikáló Asztalos és Berend György ügyvéd mellett Csanádi György, Eörsi Gyula, Harmathy Attila, Mádl Ferenc, Peschka Vilmos, Sajó András, Sárándi Imre, Vékás Lajos, Vida István és Weiss Emília, Horváth Jenő ügyvéd.

tudományok nemzetközi szinten elismert művelője halálának tizedik évfordulójára. Az ülésen Györgyi Kálmán, Irk Ferenc, Pusztai László és Wiener A. Imre emlékezett meg Viskiről.^[70]

VIII. A „BÍRÓSÁGI VONAL”

A lapban kezdettől rendkívüli súllyal és terjedelemben képviseltette magát a „bírószági vonal”, számos bíró publikált, és számos a bírósági-ítélkezési munkával foglalkozó írás jelent meg. Az első évfolyamból említsük Vida Istvánnak a Legfelsőbb Bíróság iránymutatásainak jövőbeli lehetséges szerepéről, Illés Lászlónénak a bíróságok anyagi és technikai feltételeinek fejlesztési lehetőségeit számba vevő, Szabó Sándornak, a Fővárosi Bíróság elnökhelyettesének a cégbejegyzés – még messze járunk az 1988-as Társasági törvénytől! – során felmerülő kérdések értékeléséről, Csernok Gyulának, a Pest megyei Bíróság elnökének – akinek számtalan írása látott egyébiránt napvilágot a lapban – a tárgyalásokról, a tárgyalási technikákról, később a bizonyítékok mérlegeléséről, a bíró személyiségéről, Salamonné Solymosi Ibolyának a perek ökonómiajáról vagy a gazdasági perek lényegéről, Aszódi Ilonának, a PKKB bírójának az utazási szerződésekről szóló írásait. Később Berndt Kornél, a Mezőkövesdi Járásbíróság elnöke a jogi képviselet ügyében, Gáspárdy László és a Róder Edit, az ÓÚT elnökhelyettese, gyakorló ügyvéd közötti vitához szólt hozzá. Vagy említhetjük a Rozmann Annával, a PKKB csoportvezető-helyettes bírójával készült, az akkoriban tabudöntőgetőnek számító problémáról, az orvosi műhibákról készített interjút,^[71] Gátos Györgynek, a Pécsi megyei Bíróság tanácsvezetőjének a pereskedés anyagi vonatásáról,^[72] Kovács Lászlónak, az IM főosztályvezető-helyettesének a bíróság ügyfeleiről készített több részes írását,^[73] a gazdasági ügyekben a pervezetés kérdését tárgyaló, vagy a Kerekasztalra is „kitett”, a bírósági fogalmazóképzésről készült beszélgetést.^[74] Murányi Katalin legfelsőbb bírósági bíró is rendszeres szerzője volt a lapnak, a kötelmi jog egyes kérdéseit tárgyaló írásaival.^[75]

[70] Viski László (Bp., 1929. 03. 28. – Budapest, 1977. 09. 14.) jogász, c. egyetemi tanár, az állam- és jogtudományok doktora (1971). Egyetemi tanulmányait az ELTE-n végezte (1952); az MTA Állam- és Jogtudományi Intézetnek munkatársa. Fő kutatási területe a közlekedési büntetőjog. Jelentős elméleti, gyakorlati és oktatói munkát végzett a kriminálisztika területén. Az Országos Kriminológiai és Kriminálisztikai Intézet főmunkatársa. A büntetőjog és a kriminálisztika nemzetközi hírnű művelője, a Nemzetközi Büntetőjogi Társaság főtítkárhelyettese. – F. m. Szándékosság és társadalomra veszélyesség (Bp., 1959); Közlekedési büntetőjog (Bp., 1974); Kriminálisztika és közlekedési bűncselekmények (Bp., 1975).

[71] Bodnár, 1982, 6-7.

[72] Gátos, 1983, 6.

[73] Kovács, 1983a, 7.; Kovács, 1983b, 11.

[74] Kerekasztal: A fogalmazóképzésről, 1983, 8-10. A beszélgetésen részt vettek: Szűcs János, az IM főosztályvezető-helyettese, Csernok Gyula, a Pest megyei Bíróság elnöke, Komáromi István, a PKKB elnökhelyettese, Szolnoki Józsefné, a Fővárosi Bíróság oktatási felelőse és Magos Judit, a PKKB bírója.

[75] Lásd például: Murányi, 1986, 16.

Az 1987-es évfolyamtól kezdve többször publikált a lapban az akkor még a Heves Megyei Bíróság elnökhelyetteseként, később egyetemi tanárként és kúriai bíróként dolgozó Káhler Frigyes, elsősorban jogtörténeti kérdésekkel foglalkozó írásokat, így például a reformkori büntető ítélkezést feldolgozó, vagy a debreceni Büntető Törvényszék ítélkezését tárgyaló tanulmányait.^[76]

Az 1987-es évfolyam a megyei bíróságok elnökeinek a lap körkérdésére adott válaszaival zárult. A *Jogpolitika* azzal a kérdéssel fordult a bírósági vezetőkhez, hogyan látják a bírósági munka lehetőségét a következő évben, különös figyelemmel arra, hogy egy igazságügyi elemzés rámutatott a bíróságokat feszítő gondokra és arra, hogy a működési feltételek romlása következtében az ítélkezés színvonala is stagnált vagy éppen egyes területeken visszaesett, a bíróságok vonzereje pedig jelentősen csökkent. Az igazságügyi vezetés, legalábbis a lap műhelye köré tömörült vezetői e kérdéssel és a rá érkezett válaszokkal akarta nyilvánosság elé tárni azt a lehetetlen összeomlást, de legalábbis az ítélkezési minőség romlását eredményező helyzetet, amellyel a bíróságok, mind a személyi, mind a tárgyi feltételek hiánya miatt küzdött. A körkérdésre nyolc megyei elnök küldött választ, ha pontosabban szeretnénk fogalmazni, nyolc bírósági vezető mert kiállni véleményével, vállalva akár a politikai retorzió veszélyét is: Hartay Henrik (Fővárosi Bíróság), Csernok Gyula (Pest Megyei Bíróság), Greiner József (Bács-Kiskun Megyei Bíróság), Molnár István (Tolna Megyei Bíróság), Hegyvári Sándor (Komárom Megyei Bíróság), Kiss Lajos (Szabolcs-Szatmár Megyei Bíróság), Szokó Miklós (Fejér Megyei Bíróság) és Jenővári László (Szolnok Megyei Bíróság). Anélkül, hogy a bírósági vezetők - amúgy igen tanulságos, de a jelen tanulmány kereteit biztosan szétfeszítő - válaszaire részleteiben kitérnék és azokat alaposabban vizsgálat alá vennék, a válaszokat akként összegezhetjük, hogy valamennyien megerősítették a bíróságok kritikus és válságos helyzetét, és az 1988-as esztendőt valamennyien választóvonalnak tekintették, amennyiben a bírósági rendszer korszerűsítésének első lépései megtételének szükségességét hangsúlyozták.

IX. A BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁS

A BVOP^[77] képviselőinek írásai már az első teljes évfolyamban meghatározóvá váltak, elsődlegesen a büntetés-végrehajtás fejlesztésével kapcsolatos szakmai és elvi kérdések tárgyalásával. Pál László kitekintése Hollandia büntetés-végrehajtási rendszerére,^[78] vagy a BVOP parancsnokának, Nagy Tibornak az új büntetés-végrehajtási jogszabályok áttekintését felölelő, kétrészes tanulmánya,^[79]

[76] Káhler, 1987, 15-16.; Káhler, 1988, 11-12.

[77] Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága

[78] Pál, 1982, 13-14.

[79] Nagy T., 1982a, 8-9.; Nagy T., 1982b, 6-7.

Fejes Imrének a bv. ör új szerepéről szóló írása,^[80] s ugyanabban a számban Bende Ibolya újságírónak Dénes Istvánnéval készített beszélgetése a bv. bírósági feladatáról,^[81] még később Kozma Pálnak, az országos parancsnok-helyettesnek a bv. vállalatok gazdasági helyzetével és problémáival foglalkozó írása,^[82] melyhez Sunyál Ottó intézeti parancsnok szól hozzá,^[83] mind ebbe a sorba illeszkedett. A büntetőjoghoz és a büntetőeljárásokhoz kapcsolódó írások is markáns vonalát képezték a lap vonalvezetésének, olykor egész blokkokban jelentek meg cikkek e témakörben: a büntetőeljárás eredményességéről és az ehhez hozzájáruló, a szigorított őrizetről folyó, számos reakciót kiváltó vita kapcsán megjelent cikkek,^[84] illetve kerekasztal-beszélgetés keretében a börtönártalmakról,^[85] kerekasztal-beszélgetés a bűnügyi tudósításokról, és Nagy Ferenc, a szegedi jogi kar tanárának a kínai Btk. megszületését áttekintő írásai.^[86] Nagy Ferenc később is jelentkezett a lapban, leginkább nemzetközi kitekintésekkel, így például a svájci büntetés-végrehajtási rendszert bemutató tanulmányával,^[87] vagy a rendszer-váltást követően felmerült, sok vitát kiváltó, a halálbüntetés eltörlése vagy fenn-tartása kérdését vizsgáló, az európai gyakorlatot feltérképező írással.^[88]

X. AZ EGYETEMI-TUDOMÁNYOS ÉLET KÉPVISELŐI, A MINISZTERIUM TÖRTÉNETE

Az egyetemi-tudományos élet képviselői is már az első lapszámokban megjelennek írásaikkal, ahogy az eddig ismertetett részterületek áttekintése során is láthatuk, számos egyetemi oktató és professzor publikált a lapban. A természetes kapcsolódási pont a jogtörténet terepe lehetett, s kézenfekvőnek látszott, ha a tudomány képviselői az igazságügyi minisztérium történetét is feldolgozzák tanulmányaikban a lap keretein belül, így elsőként az ELTE későbbi professzorának, Mezey Barnának az 1848–49-ben létrehozott első magyar igazságügyi minisztérium történetét be-

[80] Fejes, 1983, 14.

[81] Bende, 1983, 16.

[82] Kozma, 1985, 6-7.

[83] Sunyál, 1986, 6-7.

[84] Lásd például: Vígh, 1986, 6-7.

[85] Iglói, 1984a, 5.; Iglói, 1984b, 5.; Nagy F., 1984; Diczig, 1984; Kerekasztal: A Börtönártalmakról. A beszélgetésen részt vettek: Fejes Imre, a BVOP osztályvezetője, Demjén János, börtönparancsnok, Csetnek László, pszichológus, Laluska Borbála, börtönorvos, Köszler Antal, börtön-csoportvezető.

[86] Szedes, 1985, 11-12., 16.; Kerekasztal: A bűnügyi tudósításokról, 1985, 12-14. A beszélgetésen részt vettek: Bócz Endre, főügyész-helyettes, Lukács Tibor, az IM főosztályvezetője, Szegő Tamás, újságíró, Déri Pál, főszerkesztő, Szedes Gyula, csoportvezető ügyész, Bánáti János, ügyvéd, Szabó Ferenc, a BRFK főkapitány-helyettese, Malonyai Péter, a Magyar Nemzet újságírója. Továbbá ld. Nagy F., 1985, 15.

[87] Nagy F., 1986a, 12.

[88] Nagy F., 1986b, 7-8.

mutató,^[89] később az 1905–1913 közötti évekről,^[90] majd Máthé Gábornak, az Államigazgatási Főiskola tanszékvezetőjének a kiegyezést követő évek igazságügyi minisztériumáról szóló, kétrészes írása jelent meg.^[91] A minisztérium történetének feldolgozása a további lapszámokban folytatódott, Bellér Judit, az MTA tudományos munkatársa az 1871-1875-ös és később az 1890-1899, majd az 1914–1918 közötti éveket,^[92] Révész Tamás,^[93] az ELTE jogtörténeti tanszékvezetője az 1875–1890 közötti, a huszadik század első éveit Pomogyi László,^[94] majd Schönwald Pálnak a tanácsköztársaság időszakát feldolgozó^[95] írásai követték.

Samu Mihály, az ELTE egyetemi tanára a *Politika, jogrend és törvényesség* című írásával, Györgyi Kálmán a büntetőjogi intézkedésekről szóló^[96] esszéjével jelentkezett. Horváth Barna, az ELTE tanszékvezetője a szovjet állam kialakulásának 60. évfordulójára emlékező sorait azonban valószínűleg a kötelező, az üzemi lap kategóriájába tartozók közé sorolhatjuk. A miskolci egyetem tanárai – Kratochwill Ferenc, Miskolci Bodnár Péter, Novotni Zoltán, Gáspárdy László – mellett más vidéki egyetemek oktatói is publikálási lehetőséget kaptak, így Kengyel Miklós jogsegélyről szóló írása is itt látott napvilágot.^[97]

Sajó András egyetemi tanár, az MTA Jogtudományi Intézetének munkatársa is több írással szerepelt, Pardi Máriával közösen jegyzett, az aktuális vagyoni kérdések megítélésével foglalkozó,^[98] majd egy egységesebb jogászságról szóló^[99] esszéjével, amelyhez Kiss Daisy, akkor a PKKB bírása, később neves polgári eljárásjogász *Bíró vagy ügyvéd?*^[100] című, Lizák Tibor pedig az egységes jogászsággal kapcsolatosan felmerülő kételyeit megfogalmazó^[101] írásával szolt hozzá.

XI. EGY JOGRENDSZERVÁLTÓ FORGATÓKÖNYV

Számos írás látott napvilágot, amely megelőzve korát, olyan kérdéseket tárgyalt és vetett fel, amelyek a rendszerváltást követően alapvető természetességgel épültek be intézményrendszerünkbe vagy jogi gondolkodásunkba, és

[89] Mezey, 1982, 11-12.

[90] Mezey, 1983, 11.

[91] Máthé, 1982a, 12.; Máthé, 1982b, 15.

[92] Bellér, 1983a, 13.; Bellér, 1983b, 11.

[93] Révész, 1983, 15.

[94] Pomogyi, 1983, 14.

[95] Schönwald, 1986a, 11.; Schönwald, 1986b, 11.

[96] Györgyi, 1986, 9.

[97] Kengyel, 1985, 13.

[98] Sajó – Pardi, 1985a, 5.

[99] Sajó – Pardi, 1985, 10.

[100] Kiss D., 1986, 5.

[101] Lizák, 1986, 6.

amelyek mind a rendszerváltás jogi forгатókönyvének részét képezték. Példaként Kulcsár Péter újságírónak az Alkotmánybíróság és a Közigazgatási bíróság szükségességének felvetését tartalmazó, vagy a későbbi Pázmány Péter Katolikus Egyetem professzorának, Jobbágyi Gábornak a magzat védelméről szóló, a jogszabályi környezet sürgős változtatását igénylő tanulmányát,^[102] az ehhez kapcsolódó, jogi-etikai kérdéseket felvető, a születés (művi megtermékenyítés) vagy nem születés (abortusz) kérdését elemző,^[103] és az orvos-beteg viszonyát, ennek az akkoriban alakuló új jogterületnek a kérdéseit feltevő írását,^[104] illetőleg a környezetvédelemmel összefüggő polgári peres ügyekben folytatott ítélezési gyakorlatot áttekintő összefoglalását^[105] említhetjük.

A jogrendszerelváltó forгатókönyv egyik elemének tekinthető az új Munka Törvénykönyvével szemben megfogalmazott elvárásokról szóló, Hagelmayer Istvánnának, az ELTE munkajogi tanszékvezetőjének összefoglalása is, melyben az akkori jogi szabályozás jelentős mértékű meghaladására tett igényét fogalmazta meg, hiszen a hatvanas években született – a Munka törvénykönyve 1967-ben került elfogadásra – szabályok már közel sem feleltek meg a nyolcvanas évek gazdasági viszonyainak. A Hagelmayer Istvánné által felvetett gondolatokat vitte tovább a Törvényelőkészítő Főosztály csoportvezetője, Lőrincz György a vállalkozói munkaviszonyról szóló tanulmányában.^[106] Petrik Ferenc 1986 végi vezércikkében pedig – bár szokatlan, hogy a törvényelőkészítés szabjon feladatot a törvényhozásnak – kijelentette, hogy kell egy új Munka Törvénykönyve, az újrakodifikálás tovább már nem halogatható.^[107] Írásában célként fogalmazta meg, hogy át kell lépni a hierarchikus irányítási rendszeren, és sokkal nagyobb szabadságot és önállóságot kell biztosítani a feleknek a munkaviszony tartalmának meghatározásakor. Ma már tudjuk, hogy erre a törvényalkotásra a rendszerváltásig nem került sor, ezt a folyamatot a politikai élet elsodorta, és majd csak 1992-ben születik meg az új munka törvénykönyve.

A téma újszerűsége okán említsük a Szerzői Jogvédő Hivatal munkatársának a szerzői jog és a videotechnika kérdését taglaló,^[108] illetőleg Monory Bulcs kalcsoi bírónak az euthanasia, mint orvosi és jogi dilemmát^[109] boncoló, a Bodnár Béla orvos és Bodnár Zoltán jogász által jegyzett, a mesterséges megtermékenyítés jogi szabályozását^[110] tárgyaló – később újabb írásai is napvilágot láttak a lapban: az utódok nemzéséhez való jogot^[111] és a mesterséges megtermékenyí-

[102] Jobbágyi, 1982, 11.

[103] Jobbágyi, 1986, 8-9.

[104] Jobbágyi, 1985, 5.

[105] Jaszovszky, 1982, 12.

[106] Lőrincz, 1983, 4.

[107] Petrik, 1986a, 3.

[108] Gyertyánfy, 1984, 11.

[109] Monory, 1984, 7.

[110] Bodnár B. – Bodnár Z., 1985, 7.

[111] Bodnár B. – Bodnár Z., 1986, 9-10.

tés és a nyitott családjogi kérdéseket^[112] tárgyaló tanulmányai –, a számítógépes jogi információs rendszer jövőjéről,^[113] az akkor még itthon igencsak gyerekcipőben járó, a jog és az informatika kapcsolatáról,^[114] vagy éppen a nyolcvanas évek elején jelentkező, akkor még alig ismert megbetegedésről, az AIDS-ről^[115] szóló írásait.

Ebbe a sorba tartozik a választójog reformjáról szóló vezércikk^[116] is, mely az új választójogi szabályokat bevezető 1983. évi III. törvényt értékelt, amely egy sor újítást vezetett be, kezdve a kettős, illetve többes jelölések általánossá tételétől a pótképviselői és póttanácsnoki státus lehetőségéig, az országos választási lista intézményesítéséig — hogy csak a legfontosabbakat emeljük ki. Ezek az újítások tették lehetővé, hogy az 1985-ös választáson az úgynevezett demokratikus ellenzék két vezető személyisége, ifjabb Rajk László és Tamás Gáspár Miklós is jelöltethette magát a júniusi országgyűlési választásokra, mely kísérlet meghiúsult ugyan a párttagok mozgósítása folytán, de mégis lehetőséget kínált arra, hogy a jelöltek nyilvánosan fellépjenek, és nagy közönség előtt, legálisan fejthessék ki a fennálló rendtől alapjaiban eltérő nézeteiket. A 766 jelölt közül 71-en nem a Hazafias Népfront listáján indultak, amivel az 1947-es választások, azaz 38 év óta először nyílt – mégha csak formálisan is – alternatíva a választók előtt. Ötvennégy helyen hármas, négy helyen négyes jelölés is volt, 45 választókerületben pótválasztás is kellett tartani. 1947 után először kerültek be a párttal közvetlenül kapcsolatban nem álló személyek is a parlamentbe. Az úgynevezett 71 „spontán jelölt” közül 32-en nyertek, közöttük például Király Zoltán, aki Komócsin Mihály nyugalmazott megyei párttitkár ellenében jutott be Szegedről, s akit aztán később a párt három társával^[117] együtt a rendszerváltás előestéjén ki is zárt. Bár az ellenzék jelöltjei ekkor még sikertelenül indultak, de a ciklus során felélesztett képviselői visszahívás intézménye révén elmozdítottak helyére kiírt időközi választásokon már sorra ellenzéki jelöltek jutottak be a Kádár-korszak utolsó parlamentjébe. Így lett képviselő még a rendszerváltást megelőzően többek között Roszík Gábor (MDF), Debreczeni József (MDF) vagy Tamás Gáspár Miklós (SZDSZ) is.

A jogrendszerváltó forгатókönyv következő alkotmányos eleme az Alkotmány védelmének intézménye volt. 1983-ban egyelőre még csak az Alkotmányjogi Tanácsról szóló 1984. évi I. törvény formájában körvonalazódott az intézmény, amely ugyan több volt, mint egy egyszerű parlamenti bizottság, hiszen munkájában nem csak országgyűlési képviselők vettek részt, de – ahogy azt az írás szerzője, Petrik Ferenc is megállapította –, a politika akkori ellenállása mi-

[112] Bodnár B. – Bodnár Z., 1987, 9-10.

[113] Pesti, 1985, 10. A sors fintora, hogy ebben a számban búcsúzott el a lap Király Istvántól, az IM Számítástechnikai-alkalmazási Központ igazgatójától.

[114] Bay, 1987, 8.

[115] Pálmai – Varga, 1985, 13.

[116] Petrik, 1983b, 3.

[117] Király mellett Bihari Mihály, Bíró Zoltán, Lengyel László volt a kizárt négyek között.

att kevesebb, mint egy Alkotmánybíróság. Az is tényként rögzíthető azonban, hogy az Alkotmányjogi Tanácsnak, mint testületnek döntési jogkörrel történő felruházása – mely az alkotmányellenes rendelkezés végrehajtásának felfüggesztésére, vagy az alkotmányellenesség határozattal történő megállapítására is kiterjedt – már egy alkotmánybírósági működési modell irányba mutatott.^[118] A minisztérium törvényelőkészítése 1986–87-ben aztán az alkotmányosság továbbfejlesztése érdekében javaslatot tett az Alkotmányjogi Tanács alkotmánybírósággá történő átalakítására is, mely azt jelentette volna, hogy az addig az Országgyűléstől függő Alkotmányjogi Tanács egy független bírói szervvé alakult volna át, amely bármely szervezet, sőt az állampolgárok kezdeményezésére is eljárhatott volna. Amikor tehát az új miniszter, Kulcsár Kálmán és helyettese, Kilényi Géza nekilátott 1987-ben az alkotmánybíróság jogszabályi feltételrendszerének kialakításához, a minisztériumban már kész anyag várta őket. Mellékesen jegyezzük fel, hogy e témakör kapcsán Petrik Ferenc azt is felvetette, hogy célszerű volna megvizsgálni egy, az Országgyűlésnek közvetlenül alárendelt, költségvetést ellenőrző szerv – nevesítve a számvevőszék intézményét – létesítésének indokoltságát is. 1990-ben aztán az Állami Számvevőszék meg is kezdte munkáját. E gondolatához kapcsolódott a lap következő számában Gáspárdy László írása,^[119] amelyet a lap vezércikként emelt ki, hangsúlyozva a szerző és a téma fontosságát.

A következő jelentős reformtörvény a sajtótörvény megalkotás volt, amelyről szintén Petrik Ferenc számolt be vezércikkében.^[120] Bár a sajtótörvény hosszabb lett a Deák Ferenc által javasolt egymondatosnál — miszerint elég, ha a sajtótörvény kimondja: „hazudni nem szabad” –, ám így is a tájékoztatás, a sajtóigazgatás legfontosabb kérdéseit rendezhette. A törvény jelentőségét az adta, hogy húszévnyi vajúdást követően született meg az első sajtótörvény, amely például – az igazságügyi tárca javaslata nyomán – olyan szankciórendszert vezetett be, amely lehetővé tette a felvilágosítási, a válaszadási, a válaszközlési és az észrevételközlési kötelezettség teljesítésének bírósági úton történő kikényszeríthetőségét. A szabályozás kapcsán az engedélyezési rendszerre nézve is két, ellentétes irányú – egy szigorúbb és egy liberálisabb – javaslat került megfogalmazásra: egyfelől a Művelődési Minisztérium és a Tájékoztatási Hivatal a minisztériumi javaslatához mérten az engedély megadását további feltételekhez kívánta kötni, másfelől a Magyar Írók Szövetségének Választmánya szerint a tervezet a meglévő engedélyezési rendszert „konzerválja”, mivel az „engedélyek rendszerére épített sajtószabadság” – véleményük szerint – ellentétben áll a demokrácia fejlesztésével. A minisztérium végül e két álláspont közötti megoldást választott: az engedélyezést olyan normatív – a szubjektív elbírálást kizáró – feltételekhez kötötte, amelyek mindenki számára egyértelművé tették, hogy az engedélyező szerv milyen esetben tagadhatja meg a sajtóengedélyt. A Magyar Írók Szövet-

[118] Petrik, 1984, 4.

[119] Gáspárdy, 1984, 3.

[120] Petrik, 1986b, 3.

ségének igaza volt, de értékelnünk kell a minisztérium azon törekvését is, hogy a normatív szabályok konkrét tartalommal való megtöltése szűkebbre szabta a politika játékterét, a sajtó ügyeibe való „beleszólási szabadságot”.^[121]

Nem tűnik kézenfekvőnek, de talán nem önkényes, ha ide sorolja a szerző az illethekekről szóló törvényt is, amely a háborút követő időszakban első alkalommal szabályozta egységesen és a legmagasabb jogalkotói, törvényi szinten ezt a valamennyi állampolgárt érintő jogterületet. Erről a törvényről, jelentőségéről és a jogpolitikai célokról számolt be az akkor még főelőadó, később miniszterhelyettes Bogdán Tibor.^[122] Itt kell említenünk a ma már a felvetést is nehezen értelmező, de az akkori jogászság számára alapvető változást jelentő, az addig ismeretlen jogintézményt életre hívó jogszabályt, a jogtanácsosi munkaközösségekről szóló törvényerejű rendeletet, amely az 1981-es, a kisvállalkozások számára kaput nyitó gazdasági munkaközösségek után a jogászok, pontosabban a jogtanácsosok részére nyitotta meg jogtanácsosi munkaközösségek formájában a vállalkozás lehetőségét.^[123]

E forgatókönyv része volt egy új, egységes szövetkezeti törvény megalkotásának igénye is, hiszen az akkor folyó szervezeti korszerűsítések, amelyek a kisvállalkozásokat, az állami vállalatok vezetését, vagy éppen a bankrendszer többszintűvé tételét is magával hozták, a szövetkezeteket alig érintették. Az igazságügy törvényalkotó műhelye ezért egy olyan szabályozás kialakítását javasolta a lapban a politikának, amely megszünteti az akkor jellemző túlszabályozottságot, az egymást fedő párhuzamosságokat; s ugyanakkor nem kíván beavatkozni a szövetkezetek belső viszonyaiba, csupán azokon a pontokon, ahol azt a közérdek indokolja; megnyitva az utat és a lehetőséget a belső szabályozás kiteljesedése előtt, azaz, hogy a szövetkezetek a lehető legtágabb értelemben maguk alakíthassák belső viszonyaikat.^[124]

Ebbe a sorban illeszkedett a Büntető Törvénykönyv, a Büntető eljárásról szóló törvény és a Büntetésvesztrehajtásról szóló törvényerejű rendelet novellája is, amelyek választ kívántak adni az új gazdasági jelenségekre, és jelentősen csökkenteni kívánták a felesleges bürokráciát. A tervezetről László Jenő főosztályvezető vezetésével a jogalkalmazók, a bírák és bírósági vezetők részére vitát szervezett a minisztérium, hogy felmérjék a tervezett intézkedések esetleges hatását a gyakorlati életre. E vita összefoglalóját jelentette meg a *Jogpolitika* az 1987. 3. számban, amely szám szinte teljes egészében a büntetőjoggal és társterületeivel foglalkozott. E szám vezércikkét Vígh József, az ELTE egyetemi tanára írta, a bűnmegelőzés, a kriminálpolitika és a társadalompolitika^[125] témakörében, Bujdosó László, az Aszód-i javítóintézet igazgatója a felmerülő törvényességi problémákról,^[126]

[121] Lásd erről: Bodnár, 1986, 126.

[122] Bogdán, 1986, 5-6.

[123] Pálmai, 1986, 10-11.

[124] Petrik, 1987b, 6-7.

[125] Vígh, 1987, 3-4.

[126] Bujdosó, 1987, 8-9.

Lévai Miklós, akkor a miskolci egyetem adjunktusa pedig két írást is közzétett: egyfelől a fiatalkorúak reszocializációjáról,^[127] másfelől a kábítószerélvezet akkor már társadalmi méretű problémájáról.^[128] Boda Lívია igazságügyi orvosszakértő az alkoholos elmezavarokról szóló tanulmányát^[129] is ez a szám jelentette meg.

XII. A JOGALKOTÁSI TÖRVÉNY, A JOGRENDSZERVÁLTÁS ZÁSZLÓSHAJÓJA

A demokratikus átállási folyamat talán legfontosabb kodifikációs eleme – egy törvényalkotó műhely mi másra is alapozhatná a rendszerváltás folyamatát, mint a jogalkotás demokratikus jogelvek szerinti biztosítására –, a jogalkotási törvény nyilvánosság előtti felvezetése már az 1987-es évfolyam első lapszámában megtörtént. A szerkesztőség rövid keretes bevezetőjét követően, amelyben az elmúlt évtizedek törvényhozási tevékenységét illették kritikával, Szécsi Mária, a törvényelőkészítés osztályvezetője *Törvényhozás, törvényhozási tárgyak* című, egész oldalas írásában arról a jogalkotást lerontó folyamatról írt, amely egyfelől a törvények hiányát, másfelől a még meglévő törvényeknek törvényerejű rendeletekkel történő módosítását kritizálta, mely a magyar jogalkotás, a törvényhozási tárgyak értékét rontotta le. Hiszen ebben a folyamatban a politika még az önmaga által hozott szabályokat sem vette figyelembe, hiába határozta meg az Alkotmány a törvényhozás tárgyait, a hatalom gond nélkül módosította ezeket a törvényeket az Elnöki Tanács rendeleteivel. Szécsi Mária írása lényegében a jogalkotási törvény későbbi indokolását vezette fel tömören, azokat a szempontokat, amelyek szükségessé tették ennek a mérföldkövet jelentő törvény megalkotását. Középpontként jegyezzük meg, hogy 1987. május 12-15. között Budapesten rendezték meg a szocialista országok igazságügyminisztereinek konzultatív tanácskozását, ahol Markója Imre miniszter és a Borics Gyula államtitkár mellett Petrik Ferenc is előadást tartott. Így utólag is jól érzékelhető a kontraszt a felszólalások között, hiszen amíg a miniszter – a hely és a konferencia jellegére figyelemmel érthetően – a szocialista államok jogpolitikájáról, mint a társadalmi viszonyok fejlesztésének eszközéről,^[130] államtitkára pedig a szocialista vívmányok megőrzéséről és fejlesztéséről^[131] szöveg, addig a kodifikációért felelős miniszterhelyettes – mintha térben és időben függetlenítette volna magát a szocialista igazságügyminiszterek találkozájától – a jogalkotás jogpolitikai elveinek megújításáról, demokráciáról, tudományosságról és a törvényalkotás elsőbbségéről beszélt.

[127] L.M., 1987, 9.

[128] Lévai, 1987, 10.

[129] Boda, 1987, 11-12.

[130] Markója, 1987, 15-16.

[131] Borics, 1987, 11-12.

A törvény, a jogalkotásról szóló 1987. évi XI. törvény^[132] megszületésekor a lap külön nem jelentkezett írással, viszont maga a törvény száma, címe és preambulum a lap 5. számának címlapjára került. Érdekes egy pillanatra megállnunk a hazai jogalkotás ezen eseményénél, hiszen jogtörténetünk egyik olyan alkotásának születési pillanata volt ez, amely másfél száz éves hiányt pótol; másfelől, önkéntelenül és részben öntudatlanul – a jövő eseményeinek biztos ismerete hiányában – egy pártállami berendezkedés közepette megelőlegezte és felidézte a jogállamiság alapeszméit és követelményeit. Ahogyan Kukorelli István egy írásában rámutatott, az 1985–1990-es utolsó – ahogyan nevezte – "rendi" Országgyűlés ciklusának második felében ugyanis akarva-akaratlan közreműködött a pártállam lebontásában és így a jogállam felépítésében, s e folyamat élére az 1987. évi XI. törvényt állította, mely folyamat aztán folytatódott az egyesülési jogról, a gyülekezési jogról, a sztrájkjokról, a népszavazásról és a népi kezdeményezésről szóló törvényekkel, és amely folyamat az úgynevezett köztársasági alkotmány létrehozásával tetőzött.^[133]

A jogalkotásról szóló törvény valós természetét tekintve alkotmányt módosított – a megelőző az Alkotmány módosításáról szóló 1987. évi X. törvény ténylegesen egy mondattal ki is egészítette az alkotmányt –, hiszen lényegesen szűkítette és korlátozta a pártállam által az Országgyűlés megkerülésére használt, a szovjet mintájú kollektív államfői testület, a Népköztársaság Elnöki Tanácsának (NET) addig korlátlan, a parlamentet helyettesítő jogkörét. A jogalkotásról szóló törvény megalkotása előtt ugyanis az akkor hatályos Alkotmány 30. § (5) bekezdése akként rendelkezett, hogy „[h]a az Országgyűlés nem ülésezik, az Országgyűlés jogkörét az Elnöki Tanács gyakorolja; az alkotmányt azonban nem változtathatja meg”. Azaz, a NET az Országgyűlés törvényhozási jogát korlátlanul gyakorolhatta, hiszen az Országgyűlés ülésezését a pártállam határozta meg, lényegében akkor és úgy működtette a parlamentet helyettesítő pótszervezetet, ahogyan és amikor azt jónak tartotta.^[134] A jogalkotásról szóló törvény jelentőségét éppen az adta, hogy formálisan és ténylegesen megszüntette annak a lehetőségét, hogy az Országgyűlés által alkotott törvények helyett egy szűk, a pártelitre támaszkodó – az Elnöki Tanács 21 tagú testületének haláláig tagja volt a párt főtitkára is – kinevezett grémium irányítsa az országot törvényerejű rendeletekkel.

A törvény – amelynek előkészítése már 1986 elején elkezdődött – elfogadása, ahogyan azt később az Alkotmánybíróság határozata is rögzítette, jelentős politikatörténeti eseménynek tekinthető, hiszen megalkotása az egyik első lé-

[132] A kihirdetés napja: 1987. december 29. 2010. december 31-től hatálytalan, megsemmisítette a 121/2009. (XII.17.) AB határozat.

[133] Kukorelli, 1995.

[134] A rendszer deformitását érzékeltetendő, vessünk egy pillantást az 1980–1987-es évek jogalkotásának számaira: 1980: 3 Országgyűlés által hozott törvény állt szemben 20, a NET által alkotott törvényerejű rendelettel, 1981: 2/33, 1982: 2/44, 1983: 4/29, 1984: 5/33, 1985: 8/25, 1986: 5/34, 1987: 12/29. Tegyük hozzá, hogy a törvények közül minden évben egy a költségvetésről vagy annak végrehajtásáról szóló törvény volt.

pés a pártállami kormányzásból a parlamentáris demokratikus alkotmányos berendezkedés felé vezető úton, 1949 óta az első törvény, amely átalakította a hatalomgyakorlás belső szerkezetét. Ennek súlyát a jogszabály alkotásában résztvevő jogászok is érezhették, hiszen már az első megbeszélések során megfogalmazott koncepciónál világossá vált a majdani törvény valós tétje: „Amikor fölvezette azt a koncepciót (Petrik Ferenc – P.B.), amely az elnöki tanács jogkörének megszüntetésére vonatkozott, akkor is megkérdezte tőlünk, »Tudtok-e követni?«. Úgy emlékszem, az asztal körül csak sápadt arcokat láttam, hiszen ez olyan mérföldkőnek számított a politikai hatalomgyakorlás terén is, aminek megkérdőjelezése előre ki nem számítható következményeket vonhatott maga után, szinte biztosak lehettünk abban, hogy ki fogja verni a biztosítékot. Annyira határozottan képviselte azonban ezt az elképzelést, hogy természetesen végül is bekerült a javaslatba és elfogadásra is került.”^[135]

A törvényalkotás folyamata a kodifikáció eredményeképpen – amely addig lényegében, egy-két kirakat törvénytől eltekintve törvényerejű rendeletek által a pártközpont által irányított módon egy szűk testület hatáskörébe tartozott – visszakerült a mindenképpen szélesebb nyilvánosságot, nagyobb és összetettebb fórumot biztosító Országgyűlés hatáskörébe, bár afelől sincsenek kétségeink, hogy annak a parlamentnek a tevékenységét is a pártközpont határozta meg. Jogászként ugyanakkor nagyobb jelentőséget tulajdoníthatunk annak, hogy legalább az írott jogforrások terén helyreigazításra került az a jogállami működés szempontjából ficamnak tekinthető alkotmányos megoldás, amely a szocialista jogrendszerek prezidenciális testületi törvényalkotását jelentette.

E szempontból a törvény 2–5. §-i a legfontosabbak, mivel ezekben a szakaszokban vont a jogalkotó a NET hatáskörét, s állította vissza jogaiba az Országgyűlést. A kizárólagos törvényhozási tárgykörök tételes felsorolását a törvény azért tartalmazta, mert az Alkotmány módosításáról szóló, a Jat.-tal egyidőben elfogadott, fent már idézett, az Alkotmány 30. § (5) bekezdése helyébe csak a következő rendelkezés lépett: „Ha az Országgyűlés nem ülésezik, az Országgyűlés jogkörét az Elnöki Tanács gyakorolja; az Alkotmányt azonban nem változtathatja meg, és nem alkothat jogszabályt olyan tárgykörben, amelynek szabályozása az Országgyűlés hatáskörébe tartozik.” Az Országgyűlés hatáskörébe tartozó tárgyköröket tehát nem az Alkotmány, hanem a Jat. fent hivatkozott §-ai határozták meg. E jogtechnikai megoldásnak – nevezetesen, hogy a tételes felsorolást nem az Alkotmány tartalmazta – feltehetően az lehetett az indoka – bár, hangsúlyozzuk, mindez csak találgatás –, hogy az Alkotmány egy nagyobb lélegzetű módosítása már felkelthette volna a politika figyelmét és gyanakvását, szemben a félmondatos betoldás technikai ízű kiegészítésével.

Az azonban egészen bizonyos, hogy a jogalkotók egyértelműen azonosítható törekvése a törvény megalkotásával az Országgyűlés jogalkotó szerepének, ahogy a törvény indokolása tartalmazza, „fokozása” volt, az, hogy jogi eszközök-

[135] Kajdi József visszaemlékezése.

kel biztosítsa az Országgyűlés meghatározó és kizárólagos szerepét a törvényalkotás kiemelt körében. Amennyiben ugyanis írott szabályok is garantálják a parlament működésének kereteit, rögzítik kizárólagos hatáskörét, formalizálják a legfelsőbb szintű jogalkotás menetét, úgy a pártállam által hangoztatott demokratikus alapelvek tényleges aprópénzre váltásával megakadályozzák azt, hogy az állampárt a jogi szabályozatlanság adta lehetőséget kihasználva, tételes jogot nem sértve, képmutató módon visszaéljen a helyzettel, és elvonja a parlament törvényalkotási hatáskörét.

A törvénynek ezen az alkotmányjogi és állami irányítást a kádári rendszer teljes fennállása alatt legjelentősebb módon befolyásoló intézkedése mellett, a jogalkotás szakmai normáinak összefoglalásán túl, volt még egy jelentős hozadéka, amely szintén a korábbi monolitikus hatalmi működési rendszer kereteit oldotta. Ez pedig a törvény azon előírásai voltak, melyek a jogalkotási programra, a jogszabály-előkészítéssel kapcsolatos munkamegosztásra és felelősségre vonatkozó szabályokat tartalmazták, és amelyek rögzítették, hogy az állami szervek mellett a társadalmi szervezeteket és az érdekképviseleti szerveket is be kell vonni a jogszabály tervezetének előkészítésébe, a lakosság széles körét érintő törvényjavaslatok előkészítése során pedig – az érdekelt társadalmi szervezetek és érdekképviseleti szervek bevonásával – társadalmi vitát kell rendezni.

A Jat. megszületése 1987-ben — a szocialista államberendezkedés keretei között — komoly alkotmányjogi változást hozott. Létrejöttének közvetlen jogpolitikai indoka természetesen kimondva mindez nem lehetett, így azt a jogalkotó abban jelölte meg, hogy gyakran nem volt megállapítható a jogszabályok és a jogalkotói hatáskörrel felruházott szervek köre, nem volt egyértelmű, hogy a különböző jogi szabályozási eszközök kikre nézve állapíthatnak meg jogokat és kötelezettségeket. Különösen szembeszökő volt, ahogyan arra már utaltunk, a rendeleti jogalkotás túlnyomó szerepe, a törvények csekély száma, illetve jelentősége. Mintha a törvény választ kívánt volna adni Bölöny József közel fél évszázaddal korábban felvetett gondolatára: „A rendeleti útra terelődő jogszabályalkotás áradatát a törvényhozáshoz képest úgyszólván semmi korlát sem tartja vissza. A törvényhozási módosítások befolyásolhatják a törvény szerkezeti egységét, a rendelet azonban gyakran túlteszi magát a jogtudomány által felállított alapelveken is, szabályként alkalmazza a kivételeket.”^[136]

A jogrendszer és a jogalkotás e hiányosságait kívánta tehát a jogalkotó a Jat. elfogadásával megszüntetni. A törvény célja az uralkodó pártvezetés elvárásainak megfelelően került megfogalmazásra, így a törvény preambulumban foglaltakat hátulról előre kell olvassuk: [a törvény alkotásának célja, hogy] „a) a jogalkotás a korábbiaknál hatékonyabban szolgálja a társadalmi viszonyok védelmét és fejlesztését, a szocialista demokrácia kiteljesítését, b) a jogrendszer váljék egységesebbé és áttekinthetőbbé, illetve c) a törvények szerepe legyen a meghatározó az alapvető társadalmi viszonyok szabályozásában”.

[136] Bölöny, 1942, 83-84.

A Jat. – bár az élet a következő években jelentősen felgyorsult, és Magyarország berendezkedése is megváltozott – teljesítette életrehívóinak azon szándékát, mely szerint azt alkotói hosszú időre meghatározónak szánták, hiszen a rendszerváltás előtti időszakból származó törvények sorában az egyik legtovább, 2010 december végéig hatályban lévő jogszabály maradt –, igazolva azt, hogy jogszabályszerkesztési és jogalkotási szakmai szempontból alapját képezhette egy parlamentáris demokrácia törvényhozási rendszerének, megfeleltethet azon elvnek, amelyet Böllöny így fogalmazott: „Jól átgondolt, egyszerű, érthető, tömör és egységes törvények hozatalához azonban csak megfontolt, körültekintő és higgadt előkészítés és parlamenti munka vezethet.”^[137]

XIII. A FORGATÓKÖNYV TOVÁBBI RÉSZEI

A lap szerepének, jelentőségének hangsúlyosabbá válását tükrözte, hogy 1986–87-ben az akkori Grósz-kormányban a reformokhoz kötődő fontosabb szereplői is megjelentek, így például Csehák Judit miniszterelnök-helyettes, aki később a szociális és egészségügyi minisztérium vezetését vette át és így értelemszerűen a szociálpolitikai kérdésekről kérdezte őt Bodnár Lajos szerkesztő,^[138] vagy Horváth István miniszterelnök-helyettessel, az MSzMP KB titkárával készített interjút említhetjük, aki később a belügyi tárcát vezette, s akivel az államszervezet demokratikus ellenőrzöttségének erősítéséről beszélgettek.^[139]

Bár a jogalkotásról szóló törvény valóban ennek a jogrendszerrel kapcsolatos folyamatnak egyik zászlóshajója volt, ahogy láttuk, a minisztérium törvényelőkészítése a nyolcvanas évek első felétől a reformjogszabályok sorát alkotta, amelynek egyik fő fóruma volt a *Jogpolitika*. Az a lapszám, amelynek címlapján a Jat. megjelent, a kétszintű bankrendszer és a gazdasági kodifikációról szóló vezércikk állt az élén.^[140] A kétszintű bankrendszer 1987. január elsejei létrehozását hét magas szintű jogszabály alapozta meg, három kereskedelmi bank központi létrehozásával, amely lépés azonban kizárólag az intézményrendszer alapjainak megteremtésére irányult, élettelen a gazdasági folyamatoknak kellett megtölteniük. Ugyanez a vezércikk a jogi átmenet kevéssé értékelt másik eleméről is szólt, az 1881. évi XVII. tc. a csőd törvény elvei alapján kodifikált, a felszámolási eljárásokról szóló 1986. évi 11. törvényerejű rendeletről, amely kimondta, hogy fizetésképtelen a gazdálkodó szervezet, ha tartozásai meghaladják vagyonát; vagy a vele szemben támasztott követelések végrehajtása eredménytelen volt; illetve, ha fizetéseit megszüntette. Ennek a jogszabálynak a megszületése azért számított áttörésnek, bár erről kevés szó esik, hiszen a szocializmusban a csőd

[137] Böllöny, 1942, 80.

[138] Bodnár, 1986, 8-9.

[139] Bodnár, 1987, 4-5.

[140] Petrik, 1987c, 3.

ismeretlen jelenségnek számított, a jellemzően állami vállalatok csődje és a felszámolása nem gazdasági, hanem politikai kérdés volt. Márpedig a piacgazdaság működésének egyik lényeges feltétele, hogy ne csak a piacra való belépés legyen szabad és szabályozott, hanem sor kerüljön a működésképtelen piaci alanyok kivezetésére is. A tervgazdaság lényeges vonása volt, hogy a vállalatok felszámolásának garanciális szabályai, a követelések érvényesítésére vonatkozó részletes rendelkezések hiányoztak. E hiányzó szabályozás megalkotására került sor 1986-ban. Ugyanígy e körbe tartozik a cégnyilvántartás 1985-ös – a háború előtti időszak szabályozásának módosításával történő – megújítása is, hiszen a piacgazdaság működésének lényeges technikai feltétele, hogy a piac szereplőiről nyilvános információk álljanak rendelkezésre. Márpedig a szocialista tervgazdálkodási rendszer egyik jellemző vonása volt – ahogy Harmathy Attila fogalmazott –, hogy az állami vállalatok tekintetében nem állt rendelkezésre nyilvános információs rendszer.^[141]

Ebben az őszi időszakban fogadta el az Országgyűlés az adóreform fontosabb elemeit is, így az általános forgalmi adóról^[142] és a személyi jövedelemadóról^[143] szóló törvényeket, amelyek nemcsak a pénzügyi jogalkotás, de más jogterületeket is érintett, ahogy azt Bártfai Béla is említette írásában.^[144] Ekkor került sor az államigazgatási határozatok bírósági felülvizsgálatát szabályozó minisztertanácsi rendelet felülvizsgálatára is, amely e felülvizsgálat lehetőségét jelentősen kiterjesztette, s amely már lényegében a rendszeráltást követően – bár nem önálló bírói ágként – újra életre hívott közigazgatási bíraskodás első elemeire utalt. Petrik Ferenc álláspontja szerint is szükséges volt az igazságügyi szervezet korszerűsítése, hiszen nem volt tartható az a helyzet, hogy alapvető állampolgári jogokat érintő ügyekben hozott döntéseknél nem volt lehetőség bírósági felülvizsgálatra, és így a közigazgatás kvázi ítélkező feladatát látott el. A törvényalkotás álláspontja szerint ezért a közigazgatás és a bíróság között az ügyek jelentős átrendeződését kellett véghezvinni a bíróság javára. „Ehhez azonban a szükséges volt a szervezeti és személyi feltételeket is biztosítani. Már ekkor megfogalmazódott, hogy a törvényesség erősítése érdekében az igazságszolgáltatást, mint az államhatalom külön ágát célszerű szabályozni, az államigazgatási határozatok bírósági felülvizsgálatát indokolt általánossá tenni, és ezért létre kell hozni a közigazgatási bíróságot.”^[145]

Az 1987-es – korábban már ismertetett –, a bírósági vezetőkhöz intézett körkérdésre adott válaszokat a szerkesztőség feltehetően az 1988-as évfolyam második számának vezércikként megjelent, a bírósági szervezet reformját felvázoló koncepció megalapozásának szánhatta. A Petrik Ferenc által jegyzett írás lényegében a teljes bírósági rendszer átfogó reformjára tett javaslatot, a bírósági

[141] Lásd erről Harmathy, 2016.

[142] 1987. évi V. törvény az általános forgalmi adóról.

[143] 1987. évi VI. törvény a magánszemélyek jövedelemadójáról.

[144] Bártfai, 1987, 7-8.

[145] Lásd erről Petrik, 1988a.

szervezet új modelljére, az akkor még nem létező közigazgatási bírászkodás és a cégbíróság megteremtésére (a közvélekedéssel ellentétben, 1988-ban nem létezett a cégbíróság, mint különbíróság, csak voltak bíróságok – a megyei és a fővárosi bíróságok – amelyek vezették a cégjegyzéket), egy akkoriban új, a magyar történelemből azonban ismert – a járások hiányában szükségszerűen felmerülő – „községi bíróság” intézményének bevezetésére (mely a kisebb jelentőségű bírósági útra tartozó ügyeket elbíráló bírói fórum lett volna, s amely majd évtizedek múlva talán a közjegyzőknek adott bírói hatáskörrel azonosítható), a bírák képzési és képesítési rendszerének megújítására.^[146]

A koncepcióhoz számos hozzászólás érkezett, így például Cserba Lajosnak *Hol kezdjük?*, Kengyel Miklósnak a bírósági szervezet reformjához fűzött adalékaikról szóló, Kiss Évának a bírói utánpótlásról, Lizák Tibornak a bírósági szervezet korszerűsítéséről szóló írásai, vagy a nem közvetlenül a reformkoncepcióhoz hozzászóló, de a témához szorosan kapcsolódó, Tamás Gy. Józsefnek az Országos Bírósági Tanácsról szóló írása.^[147] A koncepció a Jogpolitikán túlnyúló vitát is kiváltott, leginkább a községi bírászkodás gondolata. A „kékfényes” Szabó László a párt központi lapja, a Népszabadság hasábjain támadta – mit sem értve – a községi bírászkodást, mondván, hogy a bölcs kádik kora lejárt.^[148] Mindezt Szabó László egy műhelymunkára hivatkozással támasztotta alá, a műhelymunkában résztvevő szakemberekkel történt beszélgetésre alapozva. Szabó négy nevet említett írásában, Antal Lászlóét, a Minisztertanács Tervgazdasági Bizottságának tanácsosát, dr. Budzsákia Mátyást, az MSZMP KB közigazgatási és adminisztratív osztályának helyettes vezetőjét, dr. Sárközy Tamást, az MT korszerűsítési programirodájának vezetőjét és dr. Zsuffa Istvánt, az MT Hivatalának főosztályvezetőjét. Szabó László írására Lukács Tibor válaszolt, helyreigazítva az újságíró és az általa hivatkozott műhelymunka megállapításait a községi bírászkodás, a cégbíróságok felállítása vagy éppen a Legfelsőbb Bírósághoz telepített önkormányzó kamara kérdésében.^[149] A koncepció vitatott kérdéseivel kapcsolódott Hajdú Lajos, az ELTE egyetemi tanárának tanulmánya, a községi bírászkodás történetének bemutatásával.^[150]

Ugyanezen – még az 1988-as évfolyam második –számában jelent meg Felméry Imre, a törvényelőkészítés csoportvezetőjének tollából a szabálysértési jogterület rendezésére vonatkozó koncepció is, amely a többnyire 1968-as szabályozáson alapuló szabálysértési jog újraszabályozásának szükségességét és a fő problémák leltárba szedését végezte el,^[151] s amely egy differenciált felelősségrevonás megteremtését tűzte ki célul. A koncepció egyik – a politikai változások szempontjából fontos – momentuma lett volna, hogy a jogállamiság elveihez

[146] Petrik, 1988b, 3-4.

[147] Cserba, 1988, 4-6.; Kengyel, 1988, 3.; Kiss É., 1988, 10.; Lizák, 1988, 6.; Tamás Gy., 1988, 6.

[148] Szabó L., 1988, 6.

[149] Lukács, 1988, 5-6.

[150] Hajdú, 1988, 10-12.

[151] Felméry, 1988, 4-6.

közeledve, az igazgatás rendjét sértő állampolgári engedetlenségben megnyilvánuló szabálysértések szankcionálására az államigazgatási jog keretében biztosított volna teret, amely előre látva, jósolva a későbbi polgári jogi mozgalmakat, a civil társadalom szerveződéseit, ki kívánta vonni azok akcióit a közvetlen büntetőjogi rendszer hatálya alól, megteremtve azoknak a büntetőjogi retorzióktól való félelem nélküli mozgásterét.

A Jogpolitika 1988-as évfolyamának 3. száma már egy új korszakot jelzett előre. Ebben a számban adott hírt a lap arról, hogy az Országgyűlés a nyári ülészak első napján három új minisztert választott: Pozsgay Imrét államminiszternek, Markója Imre és Köpeczi Béla felmentését követően, Kulcsár Kálmánt igazságügyminiszternek, Czibere Tibort művelődési miniszternek. Az Igazságügy szempontjából Kulcsár Kálmán kinevezése alapvető változásokat hozott, hiszen ő egy másfajta, kívülről hozott reformkoncepcióval érkezett, új vezetői garnitúrával, elsősorban Kilényi Géza és Sárközy Tamás miniszterhelyettesekkel. Petrik Ferenc visszaemlékezése szerint akkoriban az a hír járta, hogy Marjai József – a gazdasági ügyekért felelős miniszterelnökhelyettes – határozott kívánságára kellett Sárközy Tamást maga mellé vennie miniszterhelyettesnek. „Kulcsár tisztában volt azzal, hogy a polgári jogról nekem és Sárközynek homlokegyenest eltérő véleményünk van. Ezt persze azok is tudták, akik Sárközytól várták az állami vállalatok átalakításáról, a tulajdon új formáiról, a privatizációról szóló új jogszabályokat. Ebben én valóban nem lettem volna partner.”^[152] Ezt Kulcsár Kálmán is megerősítette visszaemlékezésében: „A gazdasági társaságokról szóló törvény megalkotásának történetét Sárközy Tamás, aki a munkálatokat vezette, már megírta. Mivel az Igazságügyi Minisztérium akkori vezetése más koncepció alapján kívánta a törvényt kidolgozni, többek között ezért is szükség volt a minisztérium vezetésének megváltoztatására.”^[153] A minisztériumi törvényelőkészítés, annak vezetője szempontjából mindez másként nézett ki, ahogyan Petrik Ferenc évekkel később fogalmazott: „Hamarosan azonban kiderült, hogy nem tudunk együtt dolgozni, két dudás nem fér meg egy csárdában. Kulcsárnak egyébként jogpolitikai szempontból is más elképzelései voltak. Emellett adódott egy új izgalmas feladat, nevezetesen a közigazgatási bíráskodás megteremtése. Úgyhogy elmentem 1988 végén elnökhelyettesnek a Legfelsőbb Bíróságra. Ekkor távozott még a kodifikációs részlegből és jött át a Legfelsőbb Bíróságra több kollégám is, így Haitsch Gyula, Baranyai János és Bártfai Béla.”^[154]

De a 3. szám még a régi koncepció alapján készült, így a lapban Petrik Ferenc egy újabb vezércikkkel jelentkezett, a népszavazás kérdésével. Az írás rámutatott arra, hogy bár az 1949-es Alkotmány is tartalmazta a népszavazás jogintézményét, annak elrendelését az Elnöki Tanács hatáskörébe utalta. Erre a nyilvánvalóan jogi abszurdra – nevezetesen, hogy a referendum az Elnöki Tanács felett álló törvény módosítását tenné lehetővé – is rámutatva, az Országgyűlés új szabá-

[152] Petrik, 1990.

[153] Kulcsár, 1994, 223.

[154] Mozgó Világ: Aki felfedezte a magyar jogban a médiát – Petrik Ferenc.

lyozási lehetőségére és szükségességére irányította a figyelmet. Ez természet-szerűen az akkor hatályos Alkotmány módosítását is megkívánta volna, s a referendum mellett a plebiszcitum és a konzultatív plebiszcitumnak is helyt adott volna. Az akkor előkészített javaslat végül az 1989. évi XVII. törvény keretében nyerte el végleges formáját, azonban Országos népszavazásra csak az 1989-es rendszerváltás után kerülhetett sor először Magyarországon.

Bő terjedelemben a halálbüntetés kérdését – Györgyi Kálmán, a rendszer-váltást követő időszak első legendás főügyészének és Fehér Lenke, később a magyar büntetőjog és kriminológia kiemelkedő, nemzetközi szinten is elismert alakjának összeállításában – is napirendre vette a *Jogpolitika*, már 1987-ben ösz-szeállítását közölte a lap a külföldi példákról, egyfelől az eltörlése mellett állást foglaló jogrendszerekről, másfelől azokról az államokról, ahol a halálbüntetés mint a legszigorúbb büntetés védelmet élvezett.^[155] Hogy a szerkesztőség mely álláspont felé hajlott, azt bizonyosan nem tudhatjuk, de talán eligazító lehet szá-munkra, ha tudjuk, hogy a kérdésre a lap 1988 elején újból visszatért, ismét Györ-gyi Kálmán írásával, amely az NDK-ban, tehát egy másik szocialista országban a halálbüntetés eltörléséről számolt be, miközben valamennyi szocialista állam büntetőjoga ismerte és alkalmazta e büntetési tételt.^[156]

Megindult az elfogadott törvény lett a Petrik Ferenc által már előkészített egye-sülési és a gyülekezési törvény, a Sárközy Tamás nevéhez kapcsolt társasági tör-vény, és folyt az átalakulási, a sztrájk-, a büntetőeljárás jog, azaz minden más, a lényegét illetően jórészt a rendszerváltás utáni hatályos kódex újrakodifikálása.

XIV. AZ ISMERETLEN SZERZŐ...

A lapban időről-időre olyan közlemények jelentek meg, amelyek szerzője a feltüntetett lapszám szerzői között nem került azonosításra. Az első ilyen írás Antony Carafe *A jog egységesítése (Színmű egy felvonásban, egy szonggal)* című írása^[157] volt. A szerző személyére semmilyen utalás nem található, az írás tar-talma és formája rendhagyó, a vaskalapos kodifikáció, a jogértelmezés kigúnyo-lása, szatirikus hangvételű tükör állítása volt. Mondanunk sem kell, hogy Antony Carafe nevű színmű szerző nem ismert az irodalom világában. Aztán a követke-ző szám *A jog világa. Az alkotó és az alkotás*^[158] és 1984-ben a *Szerzői jog*,^[159] 1985-ben *A szabadság*^[160] című írások P.E. szignóval jelentek meg, s a szerző kilétét a szerzők bemutatása között a lap nem fedte fel. 1985-ben *Komplex*, majd később

[155] *Jogpolitika*. 1987. 5. sz., 11-13.

[156] Györgyi, 1988, 12.

[157] *Jogpolitika*. 1983. 5. sz., 12-13.

[158] P.E., 1986, 14.

[159] P.E., 1984, 15.

[160] P.E., 1985, 12.

Mindenkinek van főnöke?... címmel jelentek meg rövid írások (S-ett) szignóval,^[161] akinek kilétére szintén nem derült fény. 1986-ban P. F. Santett publikált a lapban szintén egy, a semmitmondás tudományát kigúnyoló, erősen szatirikus hangvételű „tudományos tájékoztató” írást.^[162] Ezeknek a rejtélyes írásoknak a szerzőjét véletlenül sikerült azonosítanom. Birtokomba került ugyanis Petrik Ferenc még kéziratban lévő, *Jogforgácsok* című könyvének kézirata. A jogforgácsok néhány darabja annak idején, 1977-ben a *Magyar Jog* című folyóiratban jelent meg. Hadd idézzem a szerzőt a jogforgácsok mibenlétéről: „Amikor a »Jogforgácsok« megjelent a Magyar Jogban, ha ismerőssel találkoztam /és csak négy szemközt voltunk/, megveregette a vállamat és biztosított arról, hogy ez bátor cikk volt. Soha nem gondoltam, hogy nálunk bátorságnak minősítik, ha valaki úgy írja meg véleményét, ahogy gondolja, s miért nem lehet leírni azt, amiről jó szellemű kollektívákban, munkahelyeken szabadon beszélnek. Nem tartottam és nem is tartom számon különleges jellembeli tulajdonságaim között a bátorságot. Azokat annál inkább, amelyek miatt a Jogforgácsok megszületett. Azt nevezetesen, hogy a szerző nem szeret sokat dolgozni, annak ellenére sem, hogy sok a dolga. Mert a Jogforgácsok csak azért született és ezért így született. Az írjon hosszan, aki szeret sokat írni. A szerző nem szeret. A másik ok a szerző feledékenységéé. Eddig ugyanis a munkákban támadt és megírásra érdemesnek tartott gondolatát kis papírra vetette, hogy majd ebből valaha könyv vagy cikk lesz. De könyvírásra alkalom ritkán adódik, a cikk sem túl sűrű lehetőség. A cédulák viszont szaporodtak – így született meg tehát a Jogforgácsok.”^[163] A Jogpolitikában P.E. és (S-ett) szignóval megjelent írások ebben a kéziratban kötetben – néhol kisebb-nagyobb változtatásokkal, rövidítésekkel, de egyértelműen azonosíthatóan – köszöntek vissza, innen tudható, hogy a szignók Petrik Ferencet takarták.

XV. VÉGÜL

A Jogpolitika eltűnt a rendszerváltás forгатagában, hogy aztán évtizedek múltán új címmel, új szerkesztőkkel új életre keljen. Biztosan nem volt korszakos jelentőségű tudományos szempontból, s a néhány évig működő műhely sem fordíthatta meg a világ folyását. Talán mégis érdemes visszatekintnünk rá, hiszen bizonyosan egy fejezete volt az átalakulás előkészítésének, s biztosan segít megértenünk a történések mikéntjét és hogyanját. S talán nem szakmai gőg az sem, ha rögzítjük, hogy a jogászság milyen sokat tett a rendszerváltás előkészítéséért. S nem utolsósorban, érdemes felidézni az értelmi szerző és mozgató Petrik Ferenc alakját is, aki törvényelőkészítő munkájával bizonyosan megelőzte korát, meghaladta a „szocialista törvényesség” kereteit, s egy olyan kodifikációs modellt épített fel rö-

[161] S-ett, 1985, 14.

[162] P. F. Santett, 1986, 16.

[163] Petrik, 1990.

vid évtized alatt – természetesen a minisztérium régi nagy öregeket és fiatalokat összegyűjtő kodifikációs csapatával –, amely iránymutató lehetett egy összezavarodott, irányt és értelmét veszített állami berendezkedésnek.

Petrik Béla
2022–2025 karácsony

HIVATKOZÁS (MLA)

- Petrik, Béla. „JOGPOLITIKA – Folyóirat a rendszerváltás előkészítésének sodrában.” *Jog-Állam-Politika: Jog- és politikatudományi folyóirat*, vol. 18, no. 1, 2026, pp. 115-153. <https://doi.org/10.58528/JAP.2026.18-1.115>.

IRODALOM

- Asztalos, László. „Találkozásaim Beck Salamonnal.” *Jogpolitika*, 1985, március.
- Bártfai, Béla. „Az adóreformról.” *Jogpolitika*, 1987.
- Bay, Endre. „Jog és informatika.” *Jogpolitika*, 1987.
- Bellér, Judit. „Az igazságügyi Minisztérium történetéből (1871–1875).” *Jogpolitika*, 1983–1984.
- Bende, Ibolya. „A bv. bíró.” *Jogpolitika*, 1983, július.
- Berend, György. „Az ügyvédek ügyvédje.” *Jogpolitika*, 1985, március.
- Bodnár, Béla, és Bodnár, Zoltán. „Mesterséges megtermékenyítés – jogi szabályozás.” *Jogpolitika*, 1985, augusztus.
- Bodnár, Béla, és Bodnár, Zoltán. „Az utódok nemzéséhez való jog.” *Jogpolitika*, 1986.
- Bodnár, Béla, és Bodnár, Zoltán. „Mesterséges megtermékenyítés – nyitott családjogi kérdések.” *Jogpolitika*, 1987.
- Bodnár, Lajos. „Született: hatvannyolctól nyolcvanhatig... A sajtótörvény előkészítése.” *Jelkép*, 1986.
- Bodnár, Lajos. „A szociálpolitikáról – beszélgetés dr. Csehák Judit miniszterelnök-helyetessel.” *Jogpolitika*, 1986.
- Boda, Livia. „Az alkoholos elmezavarokról.” *Jogpolitika*, 1987.
- Borics, Gyula. „Megőrizzük és fejlesztjük szocialista vívmányainkat.” *Jogpolitika*, 1987.
- Bujdosó, László. „Törvényességi problémáink Aszódon.” *Jogpolitika*, 1987.
- Cserba, Lajos. „A perjogi törvény nyelvezetéről.” *Jogpolitika*, 1986.
- Cserba, Lajos. „Hol kezdjük?” *Jogpolitika*, 1988.
- Csiky, Ottó. „A családpolitika és a gyermekelhelyezés.” *Jogpolitika*, 1982, július.
- Csúry, Kálmán. „Gondolatok a jogi felsőoktatás reformjavaslatához.” *Jogpolitika*, 1984.
- Deák, András. „A Jogi esetekről és a jogpropagandáról egy évforduló kapcsán.” *Jogpolitika*, 1981.
- Deák, András. „A Jogi esetek SZOT-díja.” *Jogpolitika*, 1984.
- Diczig, István. „Hozzászólás Iglói József cikkéhez.” *Jogpolitika*, 1985.
- Ficsor, Mihály. „Szerzői jog: válság és megújulás.” *Jogpolitika*, 1982.
- Fejes, Imre. „A bv. ör újfajta szerepben.” *Jogpolitika*, 1983.
- Gáspárdy, László. „Alkotmányhűség és polgári eljárás.” *Jogpolitika*, 1984.

- Gáspárdy, László. „A munkaügyi perek jövője.” *Jogpolitika*, 1985.
- Gáspárdy, László. „A tizenkilencedik változat.” *Jogpolitika*, 1986.
- Gáspárdy, László. „Közjogi ,sétakocsikázás’ Athénban.” *Jogpolitika*, 1987.
- Györgyi, Kálmán. „A halálbüntetés eltörlése az NDK-ban.” *Jogpolitika*, 1988, 2. sz.
- Hajdú, Lajos. „Adalékok a községi bíráskodás történetéhez.” *Jogpolitika*, 1988, 3. sz.
- Haeffler, András. „Család, társadalom, jog.” *Jogpolitika*, 1983, március.
- Hamza, Gábor. „...különös figyelemmel volt a római jog iránt.” *Jogpolitika*, 1985, március.
- Horváth, Tibor. „Szemere Bertalan és a reformkor büntetőjogi gondolkodása.” *Jogpolitika*, 1987.
- Györgyi, Kálmán, és Fehér Lenke, editors, *Tallózás külföldi folyóiratokban. „A halálbüntetésről – mellette és ellene.”* ELTE, 1995.
- Jobbágyi, Gábor. „A magzat védelmében.” *Jogpolitika*, 1982, október.
- Jobbágyi, Gábor. „Beavatkozás a születés folyamatába.” *Jogpolitika*, 1986, 6. sz.
- Jobbágyi, Gábor. „Létezik-e orvosi jog?” *Jogpolitika*, 1985, december.
- Jaszovszky, Lászlóné. „A környezetvédelem és a polgári peres ügyek.” *Jogpolitika*, 1982, december.
- Kajdi, József. *Visszaemlékezése*. Kézirat.
- Káhler, Frigyes. „A debreceni Bűnfenyítő Törvényszék ítélkezéséből.” *Jogpolitika*, 1987.
- Káhler, Frigyes. „A reformkori büntető ítélkezés kérdéséhez.” *Jogpolitika*, 1988.
- Kengyel, Miklós. „Segély-e a jogsegély?” *Jogpolitika*, 1985.
- Kengyel, Miklós. „Az igazságszolgáltatás megközelíthetősége. Adalékok a bírósági szervezet reformjához.” *Jogpolitika*, 1988.
- Kiss, Daisy. „Bíró vagy ügyvéd?” *Jogpolitika*, 1986.
- Kiss, Éva. „Ki a gyermek apja?” *Jogpolitika*, 1983, július.
- Kiss, Éva. „Kaput nyitunk... [A bírói utánpótlásról].» *Jogpolitika*, 1988.
- Komáromi, Gábor. „Változások az új vállalkozási formákban.” *Jogpolitika*, 1984, február.
- Komáromi, Gábor. „Törvény a gazdasági etikáról.” *Jogpolitika*, 1984, december.
- Kozma, Pál. „A bv. vállalatok gazdasági helyzetének néhány problémája.” *Jogpolitika*, 1985, október.
- Kratochwill, Ferenc. „Jogászképzés Miskolcon.” *Jogpolitika*, 1982, december.
- Kukorelli, István. *Az alkotmányjog évtizede. Alkotmányjogi előadások*. ELTE, 1995.
- Lizák, Tibor. „Kétélyek az egységesebb jogászságról.” *Jogpolitika*, 1986.
- Lizák, Tibor. „A bírósági szervezet korszerűsítéséről [Hozzászólás Petrik Ferenc: A bírósági szervezet reformjának egy koncepciója c. cikkéhez].” *Jogpolitika*, 1988.
- Lőrincz, György. „Vállalkozói jogviszony. Néhány gondolat az új Munka Törvénykönyvről.” *Jogpolitika*, 1983.
- Lukács, Tibor. „Arcképvázlat a szabad Magyarország első igazságügyminiszteréről.” *Jogpolitika*, 1987.
- Lukács, Tibor. „Egy más koncepció... [Hozzászólás Petrik Ferenc: A bírósági szervezet reformjának egy koncepciója c. cikkéhez].” *Jogpolitika*, 1988.
- L.M. „A fiatalok bűnelkövetők reszocializációja.” *Jogpolitika*, 1987.
- Lévai, Miklós. „Kábítószerélvezet mint társadalmi probléma.” *Jogpolitika*, 1987.
- Markója, Imre. „Beköszöntő.” *Jogpolitika*, 1981, december.
- Markója, Imre. „A szocialista államok jogpolitikája a társadalmi viszonyok fejlesztésének alapvető eszköze.” *Jogpolitika*, 1987, 2. sz.
- Mezey, Barna. „Az igazságügyi minisztérium történetéből. Az első magyar igazságügyminisztérium 1848–49-ben.” *Jogpolitika*, 1982, május.
- Mezey, Barna. „Az igazságügyi minisztérium történetéből (1905–1913).” *Jogpolitika*, 1983, 6. sz.

- Miskolci, Bodnár Péter. „Kisvállalkozások – gyárkapun belül. A vállalati gazdasági munkaközösségekről.” *Jogpolitika*, 1984, május.
- Miskolci, Bodnár Péter. „Gazdasági munkaközösségek – gyárkapun belül.” *Jogpolitika*, 1984, július.
- Miskolci, Bodnár Péter. „A szervező felelőssége.” *Jogpolitika*, 1985, december.
- Miskolci, Bodnár Péter. „A lízing szabályozásának fejlődése.” *Jogpolitika*, 1986, október.
- Monory, Bulcs. „Euthanasia: orvosi és jogi dilemma.” *Jogpolitika*, 1984.
- Murányi, Katalin. „Mikor feltűnően nagy az értékkülönbség?” *Jogpolitika*, 1986, március.
- Nagy, Ferenc. „A büntetésvégrehajtás Svájcban.” *Jogpolitika*, 1986, március.
- Nagy, Ferenc. „A kínai Btk.” *Jogpolitika*, 1985, augusztus.
- Nagy, Ferenc. „Európai körkép a halálbüntetésről.” *Jogpolitika*, 1986, október.
- Nagy, Tibor. „Az új büntetésvégrehajtási jogszabályok a gyakorlatban I-II.” *Jogpolitika*, 1982, december.
- Nagy, Tibor. *Jogpolitika*, 1983, március.
- Németh, János. „Egy gazdag életpálya tapasztalatai.” *Jogpolitika*, 1985, március.
- Novotni, Zoltán. „Kartelljog – kartellbíráskodás – egykor és ma.” *Jogpolitika*, 1985, június.
- P.E. „A jog világa. A szabadság.” *Jogpolitika*, 1985, június.
- P.E. „A jog világa. A szerzői jog.” *Jogpolitika*, 1984, május.
- P.E. „A jog világa. Az alkotó és az alkotás.” *Jogpolitika*, 1983, 6. sz.
- P.F. Santett. „Demonstratív kommunikáció, avagy tanuljunk könnyen, gyorsan felszólalni!” *Jogpolitika*, 1986, július.
- Pál, László. „Hollandia büntetésvégrehajtási rendszere.” *Jogpolitika*, 1982, szeptember.
- Pálmai, Gyula, és Varga, Tibor. „Ami az AIDS-ről eszünkbe jutott.” *Jogpolitika*, 1985, december.
- Pálmai, Gyula. „Jogtanácsosi munkaközösségek.” *Jogpolitika*, 1986, július.
- Pesti, Magdolna. „A deszkriptorokról, avagy a jogszabálykeresés dilemmái.” *Jogpolitika*, 1985, augusztus.
- Petrik, Ferenc. „A kétszintű bankrendszer ürügyén a gazdasági kodifikációról.” *Jogpolitika*, 1987, 5. sz.
- Petrik, Ferenc. „A siker sodrában.” *Valóság*, 1989, 7. sz.
- Petrik, Ferenc. „A választójog reformja.” *Jogpolitika*, 1983, 5. sz.
- Petrik, Ferenc. „Alkotmányosság – alkotmányvédelem.” *Jogpolitika*, 1984, július.
- Petrik, Ferenc. „Az új sajtótörvény.” *Jogpolitika*, 1986, május.
- Petrik, Ferenc. „Egységes-e a szövetkezeti törvény?” *Jogpolitika*, 1987, 1. sz.
- Petrik, Ferenc. „Jogalkotásunk a mérlegen.” *Jogpolitika*, 1982, május.
- Petrik, Ferenc. „Nőpárti-e a családjog?” *Jogpolitika*, 1983, május.
- Petrik, Ferenc. „Vállalati erkölcs – vállalati tisztesség.” *Jogpolitika*, 1985, március.
- Petrik, Ferenc. *Jogforgács. Kézirat*, 1990.
- Pomogyi, László. „Az igazságügyi Minisztérium történetéből (1900–1905).” *Jogpolitika*, 1983, 5. sz.
- Pomogyi, László. „Az igazságügyi Minisztérium történetéből (1900–1905).” *Jogpolitika*, 1983, 5. sz.
- Sajó, András, és Pardi, Mária. „Aktuális vagyoni jogi kérdések megítélése.” *Jogpolitika*, 1985, augusztus.
- Sajó, András, és Pardi, Mária. „Gondolatok egy egységesebb jogászságról.” *Jogpolitika*, 1985, december.
- Schönwald, Pál. „Két forradalom sodrában I-II.” *Jogpolitika*, 1986.
- Sunyál, Ottó. „Ellentmondások a bv. vállalatok gazdasági tevékenységében.” *Jogpolitika*, 1986, március.

- Szeder, Gyula. „Megjósolt bűncselekmények jogkövetkezménye? Vita a szigorított őrizetről.” *Jogpolitika*, 1985, augusztus.
- Szegediné, dr. Sebestyén, Katalin. „Bacsó Jenő emlékére.” *Jogpolitika*, 1982, május.
- Szűk, László. „Sala bácsi önéletírásából.” *Jogpolitika*, 1985, március.
- Tamás, Gy., József. „Az Országos Bírósági Tanácsról.” *Jogpolitika*, 1988, 6. sz.

KEREKASZTAL-BESZÉLGETÉSEK

- „Kerekasztal a Jogpolitikáról.” *Jogpolitika*, 1982. március.
- „Kerekasztal: A jogi felsőoktatásról.” *Jogpolitika*, 1984. május.
- „Kerekasztal: Ügyvédkényszer?” *Jogpolitika*, 1982. május.
- „Kerekasztal: A bíróság és a szakértő.” *Jogpolitika*, 1982. július.
- „Kerekasztal: A jogtanácsosokról.” *Jogpolitika*, 1984. február.
- „Kerekasztal: A börtönfilmekről.” *Jogpolitika*, 1982. október.
- „Kerekasztal: A vasúti átjárókról.” *Jogpolitika*, 1982. december.
- „Kerekasztal: A kisvállalkozásokról.” *Jogpolitika*, 1983. március.
- „Kerekasztal: A sajtó és a személyiségi jogok.” *Jogpolitika*, 1983. május.
- „Kerekasztal: A házassági bontóperekről.” *Jogpolitika*, 1984. december.
- „Kerekasztal: A fogalmazóképzésről.” *Jogpolitika*, 1983. július.
- „Kerekasztal: A Börtönártalmakról.” *Jogpolitika*, 1985.
- „Kerekasztal: A bűnügyi tudósításról.” *Jogpolitika*, 1985.

Szerényi Gábor grafikája